

Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi Üzerine

M. Erkut Ayvaz

Araştırmacı | SETA Berlin; Siyaset Bilimi doktora adayı, University of Bamberg; *TheNewTurkey.org* Köşe Yazarı |
erkut.ayvaz@gmail.com

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 111-140.
Gönderim Tarihi: 22 Ekim 2018 | Kabul Tarihi: 7 Aralık 2018

Öz

Bu çalışmada geçmişte Türkiye'nin gündeminde yer almış olan "siyasî parti üyeliği bulunan cumhurbaşkanı/devlet başkanı" konusuna işaret edilecektir. Bu sebeple Türkiye'nin yeni sistem arayışında bir tercih olabileceğine yönelik geçmişte tartışılan, "partili cumhurbaşkanlığı" üzerinde durularak, karşılaştırmalı bir perspektif sunulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda Türkiye'deki "partili cumhurbaşkanlığı" meselesine tarihsel bir bakış açısıyla değinildikten sonra, üç demokratik hükümet sistemi olarak kabul edilen başkanlık, parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerindeki devlet başkanı – siyasî parti ilişkisine yönelik genel bir çerçeveye işaret edilecektir. Son olarak ise partili cumhurbaşkanlığı mefhumunun yarı başkanlık sisteminin geçerli olduğu ülke örneklerindeki işlevselliği üzerinde durularak iki yarı başkanlık sistemi örneği ele alınacaktır. Zira devletin başı olan devlet başkanının siyasî partilerle olan ilişkisinin en dikkat çekici ve etkili olduğu örnekler –mevcut Türk tipi başkanlık sistemi şimdilik dikkate alınmadığı varsayılarak– yarı başkanlık sistemi uygulamalarıdır.

Anahtar kelimeler: Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanlığı, Siyasî Parti İlişkisi, Yarı Başkanlık, Başkanlık, Başkanlaşma

On the Relations Between the President and the Political Party

Abstract

This paper will focus on one of Turkey's most debated topics based on the problem of its governmental system, namely the political party membership of the president. By this, firstly, Turkey's near past, during which the president has been a member of a political party, will be briefly addressed. Following this, a general framework regarding the three democratic systems of government will be drawn; parliamentary, presidential, and semi-presidential systems. In this sense, the president-party relations in those systems will be elaborated as well. Finally, two semi-presidential examples will be addressed due to the fact that the phenomenon of a president, who is a member of a political party, is most effective in a semi-presidential system –until detailed works on Turkey's current presidential system will be published.

Keywords: President-Party Relations, Presidentialism, Semi-Presidentialism, Presidentialization

Giriş

Türkiye’de, 16 Nisan referandumunu ve 24 Haziran seçimleriyle birlikte parlamenter ve fiilî yarı başkanlık tecrübeleri geride bırakılarak yeni bir hükûmet sistemine geçilmiştir. Yeni sistem, esasen “Türk siyasetine uyarlanmış bir başkanlık sistemi” olarak tanımlanabilecekken, isim konusunda AK Parti ve MHP mutabakatının neticesinde “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”nde karar kılınmıştır. Her ne kadar Türkiye diskurunda altı tam doldurulamamış olsa da “Partili Cumhurbaşkanlığı” kavramının da bu süreçte gündeme geldiği ve kısmî de olsa nostaljik bir kafa karışıklığına sebep olduğu gözlenmiştir.

Bu bağlamda bir takım soru işaretlerini ortadan kaldırmak ve yeni sisteme dair “partili cumhurbaşkanlığı” bağlamındaki bazı hususları hatırlatmak ve altını çizmek gerekmektedir.

Bu tebliğde geçmiş yıllarda da Türkiye’nin gündeminde yer almış olan “siyasî parti üyeliği bulunan cumhurbaşkanı/devlet başkanı” konusuna işaret edilecektir. Esas itibarıyla yeni sistemin en temel değişikliklerinden biri, çift-başlılık sorununun ortadan kaldırılması (başbakanlık kurumunun feshe-dilmesi) yanı sıra devletin (ve hükûmetin) başı konumundaki devlet başkanının siyasî parti üyeliği önündeki engelin kaldırılmasıdır. Türkiye örneğinde özellikle öne çıkan ve hükûmet sistemi tartışmalarında önemli başlıklardan birisi, cumhurbaşkanının bir siyasî parti ile ilişkisinin olup olmayacağı ve hatta daha yeni ve ileriye dönük olası bir tartışma konusu olabilecek olan devlet başkanının parti genel başkanı olması meselesidir. 2007’deki referandumun ardından cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi bu tartışmayı bir adım öteye taşımış, 10 yıllık geçici bir süreç sonucunda 2017 yılında anayasal bir çerçeve oluşmuştur.¹

Bu tebliğde Türkiye’nin yeni sistem arayışında bir tercih olabileceğine yönelik geçmişte tartışılan, “partili cumhurbaşkanlığı” üzerinde durularak, karşılaştırmalı bir perspektif sunulmaya çalışılacaktır. Böylelikle üç husus üzerinde yoğunlaşılması hedeflenmektedir:

1) Öncelikle Türkiye’deki “partili cumhurbaşkanlığı” meselesine tarihsel bir bakış açısıyla değinilecektir.

2) Daha sonraki bölümlerde ise, küresel ölçekte üç demokratik hükûmet sistemi olarak kabul edilen başkanlık, parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerindeki devletin başının –yani devlet başkanı veya cumhurbaşkanının²– ko-

1 Burhanettin Duran ve Nebi Miş (edit.), *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, SETA Yayınları, İstanbul 2017.

2 Çalışmada, Serap Yazıcı’nın dünyadaki tüm ülkelerdeki devlet başkanlıkları için tercih ettiği “devlet baş-

numuna kavramsal bir çerçeve üzerinden (kısaca) açıklık getirilecektir. İlgili sistemlerdeki devlet başkanının siyasî parti(si)yle olan ilişki boyutu da irdelenerek genel bir çerçeveye işaret edilecektir.

3) Son olarak ise, partili cumhurbaşkanlığı mefhumunun yarı başkanlık sisteminin geçerli olduğu ülke örneklerindeki işlevselliği üzerinde durularak iki yarı başkanlık sistemi örneği ele alınacaktır. Zira devletin başı olan devlet başkanının siyasî partilerle olan ilişkisinin en dikkat çekici ve etkili olduğu örnekler –mevcut Türk tipi başkanlık sistemi şimdilik dikkate alınmadığı varsayılarak– yarı başkanlık sistemi uygulamalarıdır.

Her ne kadar Batı demokrasilerindeki uygulama örnekleriyle Türkiye’de farklı dönemlerde söz konusu olan bazı spesifik uygulamaların da karşılaştırılması yapılırken seçim sistemleriyle ilgili bir karşılaştırma da dikkate değer olsa da, bu tebliğ makalesinde bu hususa yer verilmeyecektir.

“Partili Cumhurbaşkanlığı” Mefhumuna Dair Türkiye Odaklı Bir Yaklaşım

2007’de halk oylaması sonucu gerçekleşen anayasal reformla birlikte Türkiye’de cumhurbaşkanının seçilmesine ilişkin yöntem değişmiştir. Yapılan bu değişiklik sonrası 10 Ağustos 2014’deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda üç aday arasından Recep Tayyip Erdoğan, ilk defa doğrudan halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı olmuştur. Bu tarihe kadar “vesayetçi parlamentarizm”⁵ olarak adlandırabilecek olan Türkiye hükümet sistemini, genelde parlamenter ağırlıklı bir sistem olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak 2007’de Türkiye’nin hükümet sistemi, sistem tartışmalarında öne çıkan Elgie, Samuels ve Shugart gibi akademisyenlerin de işaret ettiği üzere, bir dönüşüm trendine girerek “yarı başkanlık sistemi” yönünde *fiilen* değişmiştir. Türkiye’deki hükümet sisteminin mevcut 1982 Anayasası bağlamında değerlendirilmesinde dahi yarı başkanlık sistemine yaklaşıldığı ve son olarak da cumhurbaşkanının da doğrudan halkoyu ile göreve gelmesiyle birlikte bu durumun pekiştirildiğine atıfta bulunulmuştur. 1982 Anayasasına göre cumhurbaşkanının uhdesinde örneğin referanduma başvurma ve çeşitli

kani” terimi tercih edilecektir. Burada başkanlık, parlamenter veya yarı başkanlık örneklerinde farklılık olmayacak, ancak Türkiye örneğinde “Cumhurbaşkanı” kelimesi kullanılacaktır. Serap Yazıcı, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013. İsim konusunda ülkeden ülkeye farklılıklara dair detaylı bilgi için bkz.: Kemal Gözler, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2001. Daha güncel bir değerlendirme için ise ayrıca bkz.: M. Erkut Ayvaz, “Cumhurbaşkanlığına doğru kavramsallaştırmak”, *Yeni Şafak*, 2 Aralık 2016.

3 Ali Aslan, “Türkiye için Başkanlık Sistemi. Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma”, *SETA Analiz*, Sayı: 122, Nisan 2015.

kurumlara atamalar yapma gibi pek çok yetkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla yarı başkanlık sistemlerinde sistemin merkezinde yer alan devlet başkanları ile bu anlamda benzerliklerin olduğu vurgulanırken, diğer taraftan bu tarzdaki yetkilerin hangilerinin tek başına hangilerinin karşı imza kuralına göre kullanılacağı meselesi hem uygulamada hem de anayasal bazda tartışmalara vesile olmuştur. Netice itibarıyla, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 112. maddesi gereğince, hükûmetin genel siyasetinin yürütülmesi başbakan ve kabinesinin yetki ve sorumluluğunda olduğu gerekçesiyle, Türkiye'de 2017 yılına kadar anayasal olarak geçerli olan hükûmet sisteminin "zayıflatılmış parlamentarizm" (*parlementarisme attenué*) olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir.⁴

Türkiye'de cumhurbaşkanının siyasî parti üyeliği dikkate alındığında ise, bunun, 1961'den bu 2017'ye kadar anayasal olarak mümkün olmadığı görülmektedir. Ancak cumhurbaşkanının parti üyesi olmasının önünde, 1930'lar ve 1940'ların tek partili Türkiye'sinde engel bulunmadığı gibi⁵, 1950'deki Demokrat Parti iktidarı döneminde de cumhurbaşkanının parti üyesi olması serbestliği devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Fırkasınca ve hatta daha önce Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü tarafından hem cumhurbaşkanlığı görevi hem de CHF/P genel başkanlığı bir arada yürütülmüş ve böylelikle parlamenter sistem temelli "partili cumhurbaşkanlığı" geçerli olmuştur. Zira böyle bir durum karşısında 1924 Anayasasının engel teşkil eden bir maddesi olmamıştır. Çok partili hayata geçiş sonrası DP'nin 1950 seçimlerini kazanarak iktidara gelmesi, Türkiye'de bir dönemin kapanmasını sağlamışsa da⁶, parlamenter sistemlerde olağan bir durumu teşkil eden cumhurbaşkanının siyasî parti üyesi olması hususuna henüz bir engel getirilmemiştir. Söz konusu döneme kadar DP'nin genel başkanlık görevini yürüten Celal Bayar, Meclis'te Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı seçildikten sonra –böyle bir anayasal zorunluluk söz konusu olmamasına rağmen– DP Genel Başkanlığı'ndan istifa etmiştir. Bunun gerekçesi ise DP'nin –CHP'ye kıyasla– tercihsel olarak savunduğu parti başkanlığı ile cumhurbaşkanlığının ayrılması ilkesidir. Bayar'ın DP Genel Başkanlığı'ndan istifası sonrası Adnan

4 Ergun Özbudun, "Başkanlık Sistemi ve Türkiye", *Liberal Perspektif Analiz*, Sayı: 1, Özgürlük Araştırmaları Derneği, Ankara 2015, ss. 11, 12.

5 Örneğin cumhurbaşkanının, tek parti olan CHP'nin veya 1950'den itibaren Celal Bayar'ın DP'nin bir üyesi olmasında anayasal bir engel bulunmamaktaydı.

6 M. Erkut Ayvaz, "How Do We Remember Adnan Menderes in Contemporary Turkish Politics?", *The New Turkey*, 19 Eylül 2018 <https://thenewturkey.org/how-do-we-remember-adnan-menderes-in-contemporary-turkish-politics/> (Erişim: 20.10.2018)

Menderes DP Genel Başkanı seçilmiş ve ilk defa Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana parti başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı birbirinden ayrılmıştır.⁷

Görüldüğü üzere Türkiye'deki anayasal düzen açısından “partili cumhurbaşkanlığı dönemi” M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Celal Bayar'ın cumhurbaşkanlığı dönemleri ile anılmaktadır. Darbe sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasasının 95. maddesi ile birlikte ise parlamenter sistem temelindeki “partili cumhurbaşkanlığı” modeline anayasal bir engel getirilerek, cumhurbaşkanı seçilen kişinin partisi ile ilişkisi kesilmiş, tarafsız olacağına altı çizilmeye çalışılmıştır. Yine bir darbe sonrası getirilen 1982 Anayasası da, 101. maddesinin son fıkrası ile –bu defa parlamenter sistemde alışık olunmayan, kapsamlı yetkilerle donatılan– cumhurbaşkanının parti üyeliğine yönelik bir yasağı sürdürmüştür. 1982'de kabul edilen Anayasada yer alan 101. maddedeki “Cumhurbaşkanı seçilen kişinin, eğer herhangi bir siyasi parti üyeliği varsa partisi ile ilişkisi kesilir” şartı 16 Nisan 2017'da kabul edilen hükümet sistemi değişikliği referandumuna kadar geçerliliğini korumuştur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, 2007 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçim sistemini düzenleyen anayasa değişikliği referandumuyla Türkiye'de ilk defa bir cumhurbaşkanının halkoylamasıyla seçilebilmesinin önü açılmış, ancak sistemdeki muhtemel sorunları ortadan kaldırmamıştır. Fatih Arslan bu konuda şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

“Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu ve geniş yetkilere sahip olması da konuyla ilgili tartışmaları farklı boyutlara taşımaktadır. Her ne kadar sembolik olarak görülse de geniş yetkilerle donatılmış olan mevcut Cumhurbaşkanlığı makamı, siyasal iktidarla-Cumhurbaşkanı arasında birçok anlaşmazlığın ve gerilimin de nedenleri arasında sıralanmaktadır.”⁸

1982 Anayasasının cumhurbaşkanı seçilmekle ilgili bir “bağdaşmazlık” kuralı olarak gördüğü “partililik”; cumhurbaşkanının hem parlamento hem de doğrudan halk tarafından seçildiği karşılaştırmalı örneklerin önemli bir kısmından ayrılmıştır. Örneğin, Fransa gibi istikrarlı yarı-başkanlık uygulamalarında devlet başkanının parti üyesi olması olağan ve hatta gerekli bir durum olarak değerlendirilirken, İtalya ve Almanya'daki gibi daha az yetkilerle donatılmış devlet başkanlarına sahip parlamenter sistemlerde dahi devlet başkanının partisi ile ilişkisinin kesilmesine dair spesifik düzenlemelere yer verilmemektedir.⁹ Türkiye'de ise, cumhurbaşkanının 2014 itibarıyla “halkın

7 Ali Arslan, “Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı ile Siyasî Parti Üyeliğinin Birbirinden Ayrılması Süreci (1923-1961)”, *atam.gov.tr*, www.atam.gov.tr/dergi/sayi-34/turkiyede-cumhurbaskanligi-ile-siyasi-parti-uyeliginin-birbirinden-ayrilmasi-sureci-1923-1961 (Erişim: 21 Ekim 2018)

8 Fatih Arslan, “Partili Cumhurbaşkanlığı”, *Hukukçular Birliği Dergisi*, 9 Haziran 2014 www.hukukbir.com/partili-cumhurbaskanligi (Erişim: 20 Ekim 2018)

9 Serdar Güleler, “Partili cumhurbaşkanlığı ne anlama geliyor?”, *Sabah*, 12 Aralık 2015 ; Adnan Küçük, “Türkiye'de partili cumhurbaşkanlığı dönemi”, *Hür Fikirler*, 4 Temmuz 2018 (Erişim: 25.11.2018) www.hurfikirler.com/turkiyede-partili-cumhurbaskanligi-donemi/

önüne çıkıp oy isteyeceği için partili kimliği olması kaçınılmaz” görüşü dil-lendirilirken, kimliksiz bir siyasînin seçilme ihtimali ve şansının da olmadığına yönelik realist değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁰

2007 ve 2014 yıllarındaki gelişmeler sonrası sistemin dönüştüğü yönündeki görüşler daha sık tartışılmaya başlanmış, sistemin tam olarak bir “yarı başkanlık sistemi” olup olmadığı yönündeki ihtilâflar da 2017¹¹ yılına kadar geçerliliğini korumuştur. Her ne kadar Elgie (2011)¹² ve Samuels/Shugart (2010) Türkiye’yi bir “yarı başkanlık sistemi” olarak dikkate almışsa da, genel olarak sistem değişikliğinin ve özelde de yarı başkanlık veya başkanlık sisteminin Türkiye’de 1 Kasım 2015 parlamento seçimleri sonrasında daha sık tartışılmaya başlandığı¹³ ve 15 Temmuz darbe girişimi sonrası nihâf olarak çözüme kavuşturulmak için kapsamlı adımların atıldığı¹⁴ bilinmektedir.

Ancak Türkiye’nin siyaset gündemine bilhassa “cumhurbaşkanının partili olması” bağlamında dâhil edilen bilhassa yarı başkanlık kavramı ile neyin kastedildiği, örnek ülkelerde devlet başkanlarının ne gibi yetki, sorumluluk ve siyaset alanlarının bulunduğu soruları öne çıkmıştır. Türkiye şartlarında ise özellikle “partili cumhurbaşkanlığı” bağlamında konuya yaklaşanlar, yarı başkanlık sistemine işaret etmişlerdir:

“Türkiye’de dile getirilmekte olan “partili cumhurbaşkanı” önerisi de, esas itibarıyla, cumhurbaşkanının sahip olduğu ve tipik parlamenter sistemlerdekinden çok daha geniş olan yetkileri bağlamında düşünüldüğünde, sonuçta “yarı başkanlık sistemi” ile örtüşecek olan bir öneridir. Bu bağlamda, nasıl Fransa General de Gaulle’ün güçlü siyasi kişiliğinin biçimlendirdiği bir anayasal sisteme tarihî nedenlerle sahip olmuş ve sistem sonradan yarı başkanlık olarak adlandırılmış ise, Türkiye’de de tarihî şartlar, yakın gelecekte Türkiye’ye özgü bir yarı başkanlık sisteminin “partili cumhurbaşkanı” adıyla hayata geçirilmesine yol açabilir.”¹⁵

Bir sonraki bölümlerde, üç temel hükümet sistemlerindeki devlet başkanları ve siyasî parti ilişkileri genel anlamda ele alınacaktır. Burada bilhassa her sistemin kendine has dinamikleri ve sistemsel farklıları yanı sıra, uygulamada da değişikliklerin olabileceği vurgulanmaya çalışılacaktır.

10 Utku Çakırözer, “Prof. Kalaycıoğlu: Başbakan’ın İsteği Demokrasiye Aykırı”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 2012.

11 “Cumhurbaşkanı Erdoğan AK Parti’ye Üye Oldu”, AA, 2 Mayıs 2017 <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-ak-partiye-uye-oldu/809584> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2018) ; “Cumhurbaşkanı Erdoğan Resmen Yeniden AK Parti Genel Başkanı”, *Sabah*, 21 Mayıs 2017 <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/05/22/erdogan-yeniden-genel-baskan> (Erişim: 20 Ekim 2018) ; Nebi Miş, “Erdoğan’ın AK Partiye Dönüşününün Anlamı”, *TürkiyeGazetesi*, 29 Nisan 2017.

12 Robert Elgie, *Semi-Presidentialism. Sub-Types and Democratic Performance*, Oxford University Press, New York 2011, s. 29.

13 “Türkiye’nin yönetim sistemi fiilen değişmiştir”, *Hürriyet*, 15 Ağustos 2015 ; “Türkiye bunu konuşuyor: Partili cumhurbaşkanı”, *A Haber*, 4 Aralık 2015 ; Turan Yılmaz, “Başkanlıkta Fransız modeline dönüş”, *Hürriyet*, 22 Şubat 2016 ; “Anayasa Komisyonu Başkanı Şentop: Fransa modeline yakın, ‘yarı başkanlık’ tartışılabilir”, *Diken.com.tr*, 22 Şubat 2016.

14 Serdar Gülen ve Nebi Miş, “Cumhurbaşkanlığı Sistemi”, *SETA Analiz*, Sayı: 190, Şubat 2017.

15 Levent Köker, “Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihi”, *TESEV Raporu*, Ekim 2013, s. 22.

Parlamente Sistemde Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi

İngiltere gibi parlamente monarşilerde veya demokratik parlamente cumhuriyetlerin hükümet sistemleri, parlamente sistem olarak adlandırılmaktadır. Bu ülkelerde yürütme erkindeki ana aktörü meclis çoğunluğu tarafından seçilerek göreve gelen, dolayısıyla yasamaya karşı sorumlu olan, hükümet ve başındaki başbakanlıktır. Diğer taraftan parlamente monarşilerde ve cumhuriyetlerde devletin başını temsil eden kral/kraliçe ve devlet başkanının/cumhurbaşkanının da yürütme erkine dahil olduğu, ancak sorumsuzluk ve tarafsızlık ilkeleriyle muhatap olduğu üzerinde durulmuştur. Ancak bu husus anayasal olarak çeşitlilik arz eden ülke çeşitliliği yanı sıra uygulamadaki farklılıklardan da ötürü tartışılmalı bir husustur. Genel olarak bakıldığında ve sadece demokratik cumhuriyetlerdeki devlet başkanları dikkate alındığında, parlamente sisteme uyumlu bir şekilde ülke yönetiminin meclis çoğunluğu tarafından göreve getirilen veya görevden alınan hükümet ve başbakan tarafından icra edildiği görülmektedir.

Meşrutî monarşileri dikkate almayarak yalnızca demokratik parlamente cumhuriyetlerin baz alındığı değerlendirmelerde, devlet başkanının görevi daha çok temsili ve sınırlı bir çerçeve içerisinde. İlgili ülkelerde parlamento veya benzer bir denklem vasıtasıyla göreve seçilen, dolayısıyla doğrudan halkoyuyla göreve gelmeyen devlet başkanları, ülkeden ülkeye farklılıklar arz etse de, sistemin doğası gereği güncel siyasete mesafelidirler. Demokratik parlamente tecrübenin ve burada devlet başkanının geleneksel bir işlevinin net örneklerinden bazıları olarak Federal Almanya, İtalya, Yunanistan ve hatta -90'lı yıllarda sistemsel deneylere başvurulmuş olsa da- İsrail gibi ülkeler öne çıkmaktadır. Buna, 1982 Anayasasına kadar geçerli olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı makamı da - şerh koyarak da olsa- dahil edilebilmektedir. Nitekim bu tarihten itibaren son derece kapsamlı ve güçlü yetkilerle donatılmış olan Cumhurbaşkanlığının, Fransa tecrübesine benzer bir yol izleyerek yarı başkanlık sistemine dönüşüm süreci başlamıştır.

Parlamente sistemlerde devlet başkanları her ne kadar ülkenin birliğini ve devletin başı konumunu temsil etseler de, genellikle siyasî bir sembol figür olmaktan kurtulamamışlardır. Aynı şekilde her ne kadar göreve gelişleri sonrası üye oldukları siyasî parti ve güncel siyaset ile aralarına mesafe koysalar da, bu durum, parti üyesi olmalarına ve hatta zaman zaman siyasî pozisyonlarını belirgin kılan açıklamalardan kaçınmalarını da gerektirmektedir.

Evrensel açıdan anormallik teşkil etmeyen bu durumun Türkiye'de kısmî bir şaşkınlıkla karşılanması, 1961-2017 arası geçerli olan ve Cumhurbaşkanlığı

nın siyasî parti üyeliğini yasaklayan anayasal maddenin toplumsal ve siyasî hayata sirayet etmesinden kaynaklanmaktadır. Parti üyeliği önünde engel bulunmayan devlet başkanı, buna rağmen başında bulunulan makamın kısıtlı anayasal yetkileriyle de gerekçelendirilebilecek şekilde sembolik bir çerçevenin dışına çıkmamakta, tarafsız ve partilerüstü hareket etme eğilimindedir. Güncel siyasetin ve yürütmenin yönü başbakan ve hükümet tarafından belirlenirken, başkan, arka planda durmaktadır.¹⁶ Aksi bir duruma yeltenme isteği oluşsa dahi makamın hem toplum nezdinde hem de siyaset ve devlet katındaki sembolik itibarının da yıpratılma tehlikesiyle karşılaşabilmektedir. Aynı şekilde parlamenter sistemdeki devlet başkanlığı, makamın başındaki kişiyi temsil ve sembolik yetkiler ile sınırlandırması sebebiyle ciddi bir siyasî motivasyon ve zemin sağlamamakta, böylelikle bir “devlet başkanı-başbakan uyumsuzluğunun” oluşmasını önlemektedir.¹⁷

Diğer yandan bazı Batılı parlamenter sistemlerde devlet başkanının gelir sağlayıcı bir kamusal veya özel görevin üstlenilmesine de anayasal engeller getirilmiştir. Bazı yorumlar, bu şerhe siyasî parti üyeliğini de müdahil etse de, genel olarak uygulamada bunun karşılığı olmadığı ve devlet başkanlarının parti üyeliklerinin devam ettiğini ancak aktif bir şekilde bundan yararlanılmadığı görülmektedir. Örneğin Almanya Federal Cumhuriyeti’nde böyle bir durum geçerlidir.¹⁸

Öne çıkan diğer parlamenter sistemlerde de devlet başkanları parlamentodan kaynaklı siyasî krizlerin ve hükümet anlaşmazlıklarının ortaya çıktığı durumlarda uzlaştırıcı bir aktör olarak devreye girmişlerdir. Ancak bu durum da siyasî parti üyelikleri bağlamında bir işlevsellikten öte, yukarıda da zikredilen sembolik ve birleştirici çerçevenin tahkimi anlamına gelmiştir.¹⁹

Başkanlık Sisteminde Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi

İngiliz parlamenter sistemine alternatif bir hükümet sistemi olarak oluşan, ABD haricinde Latin Amerika ülke tecrübeleriyle de yıllar içerisinde çeşit-

16 Nebi Miş ve M. Erkut Ayvaz, “Demokratik Hükümet Sistemlerinde Devlet Başkanı/Cumhurbaşkanı Siyasal Parti İlişkisi”, içinde: Burhanettin Duran ve Nebi Miş (ed.), *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, (SETA Yayınları, İstanbul 2017, ss. 281-319.

17 Thomas Sedelius, “The Tug-of-War between Presidents and Prime Ministers. Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe”, (Örebro Studies in Political Science 15, 2006), s. 20.

18 Nebi Miş ve diğerleri, “Demokratik Hükümet Sistemlerinde Devlet Başkanı/Cumhurbaşkanı Siyasal Parti İlişkisi”, Ed. Burhanettin Duran ve Nebi Miş, *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, SETA Yayınları, İstanbul 2017, ss. 281-319, s. 289.

19 Jürgen Hartmann ve Udo Kempf, *Staatsoberhäupter in Demokratien*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011, s. 176.

lenen ve bilhassa 90'lı yıllardaki adımlarla da demokratikleşme yönünde önemli yol kat eden başkanlık sistemi, keskin bir kuvvetler ayrılığını öngörmektedir. Uygulamadaki realite bir yana, yürütme ve yasama erklerinin net bir şekilde ayrılması öngörülmektedir. Ancak son yıllarda sistem içerisinde devlet başkanlarının öne çıkması sebebiyle devlet başkanı-siyasî parti ilişkisinin de önemi artmış, akademik bir ilgi konusu olmuştur.

Devlet başkanı, doğrudan –veya kısmen dolaylı olarak “seçiciler kurulu” yoluyla– seçilmektedir. Böylelikle yürütmenin tek sorumlusu ve icraî yetkilisi konumuna seçilen devlet başkanı, parlamenter sisteme kıyasla ne bir çift-başlılık ile karşı karşıya kalmakta ne de –teoride– yasama erki ve parlamentodaki çoğunluk dengesiyle mevcudiyetini sağlamak zorundadır (*siyasî sorumsuzluk*)

Devlet başkanlarının bir siyasî partiye üye olmaları önünde yasal engel bulunmamaktadır. Hatta ABD gibi yüksek nüfuslu ve büyük yüzölçümüne sahip bir ülkede başkanlık seçimlerine girebilmek ve seçmen kitlelerini mobilize etmek, ulusal parti örgütlenmeleri olmaksızın mümkün değildir.

Spesifik olarak ABD örneğinde devlet başkanları hem günümüzde hem de geçmişte üye oldukları siyasî partide aynı anda genel başkanlık görevini üstlenmemişler, göreve gelmeden önce de böyle bir görevde bulunmamışlardır. Dolayısıyla ilgili siyasî partinin genel başkanlığı farklı ve genelde düşük profilli bir siyasetçi tarafından yürütülürken²⁰, ki bu durum ABD'nin kendi ulusal ve tarihî-siyasî tecrübesiyle ilgili tercihsel bir faktördür, devlet başkanlarının ise bilhassa Ronald Reagan döneminden itibaren bârizleşen bir eğilimle partinin doğal lideri olmaya başladıkları söylenebilir.

Siyasî parti genel başkanlarının devlet başkanlığına aday olarak dahi gösterilmediği ABD'de, devlet başkanlığı için adaylar ABD Kongre üyeleri veya eyalet valilerinden tercih edilmişlerdir.²¹ Burada da ABD'nin kendi ulusal, federal ve tarihî dinamiklerinin etkisi bu doğal sürecin gelişmesinde önemli bir faktördür. Dolayısıyla, parlamenter sistemlerde alışık olunduğu şekliyle bir partinin genel başkanının ülkenin başbakanı olması gibi bir siyasî kariyer söz konusu değildir. Buna rağmen başta ABD olmak üzere başkanlık sistemlerindeki devlet başkanı, her ne kadar resmî olarak mensup olduğu siyasî partide bir makâm veya örgütsel bir fonksiyon sahibi olmasa da partisinin doğal li-

20 Utku Çakırözer, “Prof. Kalaycıoğlu: Başbakan'ın İsteği Demokrasiye Aykırı”, *Cumhuriyet*, 8 Haziran 2012, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/348644/Prof._Kalaycioglu__Basbakan__8217_in_istegi_Demokrasiye_Aykiri.html (Erişim: 11.12.2018).

21 Murat Belge, *Militarist Modernleşme – Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, 3. baskı, İstanbul 2012, s. 60.

deri, söz sahibi, ülke ve partinin siyaset gündemini belirleyen kişi ve toplum nezdinde parti ile özdeşleştirilen sembol/marka isim konumundadır.²²

ABD haricinde örneğin Brezilya ve Meksika gibi başkanlık sisteminin geçerli olduğu tüm ülkelerde de devlet başkanları da siyasî parti üyesidirler²³ ve son 50 yıl dikkate alındığında da bu durum –askerî darbe dönemlerindeki süreçler hariç– geçerliliğini korumaktadır. Başkanlık sisteminin uygulandığı çoğu ülkede devlet başkanı seçilen kişiler, parti üyesi olsun veya olmasın, ilgili ülkelerde güçlü parti yapılarının varlığı sebebiyle, partileriyle olan ilişkileri fiilî bir olgu olarak devlet başkanı seçildikten sonra da farklı şekillerde devam ettirmektedirler.

Örneğin Arjantin’de başkanlık görevinde bulunan Bay ve Bayan Kirchner çifti, aynı zamanda partiye de hâkim olmuşlardır. Örneğin, Bay Kirchner başkanlık görevini Bayan Kirchner’e bırakmasını müteakip, mensup olunan siyasî partinin başına geçmiştir. Böylelikle Bayan Kirchner başkan seçilmiş, Bay Kirchner de parti genel başkanı olarak siyasete devam etmiştir. Şili, Meksika ve Brezilya örneklerinde de başkanlar resmî olarak aynı zamanda partilerinin genel başkanlık görevini yürütmemişlerdir. Ancak, geçmişte genel başkanlık görevini yürütmüş, sonra ise devlet başkanlığına seçilmiş olan eski parti liderleri mevcuttur. Örneğin Meksika’da Başkan Felipe Calderón buna dair bir örnektir. Bir diğer dikkate değer kısmî örnek ise başkan yardımcılığı görevi yanı sıra parti genel başkanlığı yapmış olan Michel Temer’dir (Brezilya). Aynı şekilde Meksika devlet başkanlarından Felipe Calderón (2007-2012) veya Brezilya devlet başkanlarından Lula da Silva (2003-2011), her daim mensup oldukları siyasî partiyle yoğun ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır.²⁴ 1945 ilâ 2007 yılları baz alındığında, tüm demokratik başkanlık sistemlerinde göreve gelen 151 devlet başkanının yüzde 19’u başkan olmadan önce bir siyasî partide liderlik, yüzde 12’si bakanlık ve yüzde 27’si milletvekili veya senatör pozisyonunda bulunmuştur.²⁵

Yarı başkanlık sistemlerinde olduğu gibi, başkanlık sistemlerinde de devlet başkanı, teorideki keskin kuvvetler ayrılığı ilkesine rağmen ve giderek belirginleşen bir eğilimle, siyasî ajandasını yasalar vasıtasıyla da hayata geçirmektedir. Bu sebeple parlamentoda –veya çift-kamaralı parlamentonun her iki meclisinde– siyasî çoğunluğun desteğine başvurma eğilimindedir. Bu

22 Jürgen Hartmann ve Udo Kempf, *Staatsoberhäupter in Demokratien*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011, s. 306.

23 Nebi Miş ve diğerleri, *Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları*, SETA Rapor, 2. Baskı, İstanbul 2016.

24 David J. Samuels ve diğerleri, *Presidents, Parties and Prime Ministers*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 66.

25 Samuels v.d., a.g.e., s. 74.

durum, aşağıda detaylandırılacak olan yarı başkanlık sisteminde daha fazla önem arz ederken, başkanlık sisteminde de devlet başkanı ve partisinin yakın bir ilişki ve etkileşim sürecine girmesini sağlamaktadır. Nitekim devlet başkanı mensup olduğu siyasî partide resmî bir liderlik pozisyonuna sahip olmasa da, ülkenin en önemli makamının başında olması, doğrudan halkoyu meşruiyetine dayanması ve siyasete bu makamın yön vermesi gerçeğinin de yadsınamayacak etkisinden ötürü, partisine doğal liderlik etmektedir.²⁶

Aynı şekilde diğer siyasî partilerin yasama desteğine de başvurarak arzulan yasaların parlamentodan geçirilmesini sağlamak, başkanlık sisteminin ve devlet başkanlığının sahip olduğu esneklikle de ilgilidir. Parlamenter sistemin aksine başkanlık sistemindeki parti disiplini hususundaki esneklik, başkanın gerekli gördüğü veya mecbur kaldığı durumlarda farklı siyasî partileri de ikna etme, safına çekme veya belli bir pazarlık sonucunda yasama sürecinde geçici de olsa destek görme olasılığını artırmaktadır. Ayrıca, başkan, dilediği kişilere bakanlık görevi verebilmekte ve bu yönde siyasî pazarlıkları dahi doğrudan belli grup veya partilerle hayata geçirebilmektedir.²⁷ Devlet başkanının siyasî partisinden de belli konularda otomatikman destek görmemesi ihtimali, başkanlık sistemlerinin önemli ve dikkate alınması gereken bir karakteristiğidir. Bu sebeple devlet başkanının siyasî partiyle olan ilişkisinde –yasal bir dayanağın olmaması ve teamülün bu yönde gelişmiş olması neticesinde– önemli bir denge ve siyasî kabiliyete sahip olması gerektiğine de işaret etmek gerekmektedir.

Partilere ilişkin serbestliğin temelinde ise yasama ve yürütme erkinin karşılıklı bağımlılığının olmaması ve kuvvetler ayrılığının keskinliği hususu yatmaktadır. Örneğin, parlamenter temelli sistemlerdeki meclislerde yer alan siyasî parti gruplarının ve haliyle siyasî partilerin, bir hükümetin ve başbakanın oluşturulmasında ana aktör ve söz sahibi olmaları söz konusudur. Başkanlık sisteminde böyle bir denklem mevcut değildir. Zira hem yürütme (devlet başkanı) ve yasama (parlamento) erklerinin ayrı ayrı seçimlerle göreve gelmeleri söz konusudur (*origin*), hem de görev süresinin sonlandırılmasına yönelik karşılıklı bağımlılık söz konusu değildir (*survival*). Dolayısıyla devlet başkanının bakanları belirlemesi veya değiştirmesi konusunda tek söz sahibi bizzat kendisinin olması, her iki erkin ve uzantılarının birbirlerine resmî olarak müdahale etmesini de zorlaştırmaktadır.²⁸ Yasamanın devlet başkanını

26 Neal Riemer ve diğerleri, *The New World of Politics: An Introduction to Political Science*, Collegiat Press, San Diego 1997, s. 264.

27 Scott Mainwaring, "The Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination", *Comparative Political Studies*, 07/1993; Cilt: 26, Sayı 2, s. 221.

28 ABD'de veya diğer bazı örneklerde bakanların atanması Senato onayına da sunuluyorsa da bu durumun geçmiş örneklerden de yola çıkarak daha çok prosedürel bir işleyişe dönüştüğü söylenebilir.

çok ağır suçlar sebebiyle azletme (*impeachment*) yetkisinin dışında başka bir yetkisinin de olmaması, karşılıklı bağımlılık eksikliğini pekiştirmektedir.²⁹

Mukayeseli ve tarihî perspektiften bakıldığında, Latin Amerika Ülkele-
rinde Başkan hakkında *impeachment* soruşturmasının yapılması, yasama ve yürütme organları aralarındaki ihtilaflarda müracaat edilebilecek yollardan biridir. Dolayısıyla, “başkanlık krizi”nden kaynaklanan birçok muhtemel sonuçlardan biri *deimpeachment* soruşturması kapsamında Başkan’ın görevden alınmasıdır. Bu vesileyle, başkanlık krizinin bir diğer sonucu da, Başkan’ın *impeachment* usulü yoluyla görevden alınmasıdır.³⁰ Latin Amerika ülkelerinde de, *impeachment* yargılaması usulü yoluyla Başkan’ın görevden alınması, bazı farklılıklar göz ardı edilecek olursa, ABD’ndekine benzer şekilde, yargılama boyutu yanında, Başkan’ın siyasî sorumluluğunun baskın olduğu bir sorumluluk mekanizması olarak işletilmektedir.³¹

Ancak tüm bu yasal ve teorideki hususlara rağmen, örneğin ABD’deki devlet başkanlarının partilerüstü uyguladıkları siyasî eğilim, bilhassa 1980’lerden itibaren değişmiş, devlet başkanı Reagan, Bill Clinton ve bilhassa George W. Bush dönemlerinde *partisan presidency* olarak adlandırılan bir trende yaklaşmıştır.³² Bu dönemin önemli karakteristiği, devlet başkanlarının siyasî partiler ekseninde daha fazla kutuplaşmış olan ABD denklemine, yasama sürecinde de ağırlıklı olarak yalnızca mensup olunan siyasî parti üyesi Kongre mensuplarının desteğine başvurulmasıdır.³³

Başkanlık –ve hatta yarı başkanlık– sistemlerinde devlet başkanı ve siyasî parti ilişkisi açısından akademide artan bir ilgiye sebep olan bir diğer husus, “*coattails effects*” adlı mefhumdur. Buna göre, devlet başkanının toplum ve kamuoyu nezdinde sistemin en etkili ve en önemli siyasî parti mensubu olarak kabul görmesi, kendisinin sergilemiş olduğu performansın mensup olduğu siyasî partiye de olumlu –veya olumsuz– bir etki sağlamaktadır. Nitekim baş-

29 Samuels v.d., a.g.e., s. 52.

30 Aníbal, PÉREZ-LIÑÁN, *Presidential Impeachment and the Political Instability in Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 7, http://www.academia.edu/2310737/Presidential_Impeachment_and_the_New_political_Instability_in_Latin_America, (Erişim: 11.10.2017).

31 Bolivya hükümeti beş eski Başkana ve çok sayıda muhalif kişilere karşı cezaî suçlamaları içeren suç duyurularında bulundu; bu davaların çoğu siyasî amaçlı idi. Scott MAINWARING & Aníbal PÉREZ-LIÑÁN, “Cross-Currents in Latin America”, *Journal of Democracy*, Vol. 26, Number 1, January 2015, s. 116, https://www.researchgate.net/publication/273352913_Cross-Currents_in_Latin_America, (Erişim: 14.08.2018).

32 Jonathan Bernstein, “Obama Is Partisan. So What?”, *BloombergView*, 11 Eylül 2015, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-09-11/obama-is-partisan-so-what-> (Erişim: 20 Ekim 2018)

33 Richard Skinner, “Barack Obama and the Partisan Presidency”, Ed. John C. Green ve Daniel J. Coffey, *The State of the Parties: The Changing Role of Contemporary American Parties*, Lunham: Rowman & Littlefield Publ., 2011, s. 313. Ayrıca bkz.: Richard M. Skinner, “George W. Bush and the Partisan Presidency”, *Political Science Quarterly*, Cilt. 123, No. 4, ss. 605-622 ; Richard M. Skinner, “Barack Obama and the Partisan Presidency: Four More Years?”, *Society*, Vol. 49, No. 4, ss. 423-429.

kanın sergilemiş olduğu performans neticesinde seçmenin, devlet başkanının partisi lehinde oy kullanması (örn. parlamento seçimlerinde), bu etki türünün tezahürü olarak değerlendirilmektedir.³⁴ Bu durumda siyasî parti, medya araçlarının artması ve devlet başkanının da görsel olarak öne çıkmasıyla, başkanın başarısına eklenerek parlamento seçimlerinde de bir oy artışı hesap etmektedir. Haliyle, ABD’de görev süresinin ilk iki yılı sonunda başkana yönelik memnuniyetsizliğin artması ihtimalinde de tam tersi bir etki söz konusu olabilmektedir. Zira ABD’de devlet başkanının dört yıllık görev süresinin ortasında Senato’nun üçte biri, Temsilciler Meclisi’nin de tamamına yönelik “*midterm*” seçimleri gerçekleştiği için, buradan çıkan sonucun da devlet başkanının performansına dair bir değerlendirme olarak okunduğu bilinmektedir. Böylelikle, teoride keskin bir kuvvetler ayrılığına rağmen, pratikte bunun bilhassa devlet başkanının da kişisel yatınlıkları ve toplum ile ilişkisi neticesinde mensup olduğu siyasî partiye yönelik ilişki ve etki boyutunu da etkilediğini söylemek mümkündür.

Yarı Başkanlık Sisteminde Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi

Türkiye’de hükümet sistemi tartışmaları ve arayışları bağlamında parlamenter sisteme alternatif olarak başkanlık sistemi sıklıkla gündeme gelmiştir. Bunun yanı sıra siyaset ve akademi dünyası tarafından zaman zaman işaret edilen yarı başkanlık sistemi³⁵, devlet başkanı ve siyasî parti ilişkisi açısından da evrensel bağlamda önemli bir modeldir.³⁶ Yarı başkanlık sisteminin ilgi çekmeye başlamasıyla birlikte³⁷ devlet başkanının, yürütme, yasama ve özellikle siyasî partilerle olan ilişkileri de literatürde son yıllarda ele alınmaya başlanan bir konu olmuştur.³⁸

34 “*Voters Can Be Persuaded By the Attractiveness of the President to Vote for His or Her Party in Legislative Elections.*” Bkz.: Margit Tavits, *Presidents with Prime Ministers. Do Direct Elections Matter?*, Oxford Univ. Press, New York 2008, s. 142.

35 Murat Somer, “Muhalefet alternatif başkanlık modelini önermeli”, *Al Jazeera Türk*, 30 Kasım 2015. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/muhalefet-alternatif-baskanlik-modelini-onermeli> (Erişim: 20 Kasım 2018) ; Nuray Babacan, “Mustafa Şentop: Yarı Başkanlık bize daha uygun”, *Hürriyet*, 30 Ocak 2015 www.hurriyet.com.tr/gundem/mustafa-sentop-yari-baskanlik-bize-daha-uygun-28081587 (Erişim: 20 Kasım 2018) ; “Anayasa Komisyonu Başkanı Şentop: Fransa modeline yakınız, ‘yarı başkanlık’ tartışılabilir” ; *Diken*, 22 Şubat 2016 www.diken.com.tr/anayasa-komisyonu-baskanisentop-fransa-modeline-yakiniz-yari-baskanlik-tartisilabilir/ (Erişim: 20 Kasım 2018).

36 M. Erkut Ayvaz, “Sistem sorununun çözümünde yarı başkanlık modeli”, *Star Açık Görüş*, 29 Mayıs 2016.

37 Robert Elgie, “Three waves of semi-presidential studies”, *Democratization*, Cilt 23, Sayı 1, 2016, s. 49-70 ; Florian Grotz ve diğerleri, “Präsidenten und Regierungen in der Vergleichenden Politikwissenschaft”, Ed. Lauth, Hans-Joachim, Kneuer, Marianne, Pickel, Gert, *Handbuch Vergleichende Politikwissenschaft*, Springer Fachmedien, Wiesbaden 2016, s. 483-495 ; Jenny Aberg ve diğerleri, “A Systematic Review of Semi-Presidential Studies: Struggling to Move beyond Linz”, *ECPR Conference Paper*, 2016.

38 Cristina Bucur, “Cabinet Ministers Under Competing Pressures: Presidents, Prime Ministers, and Political Parties in Semi-presidential Systems”, *Comparative European Politics*, Mart 2017, Cilt 15, Sayı 12, s. 180-203. Cristina Bucur ve diğerleri, “Presidential Partisanship in Government

Genel olarak bakıldığında yarı başkanlık sistemleri, başkanlık ile parlamenter sistemlerin bir karışımı³⁹ olarak, 1919'daki Finlandiya ve Weimar Almanyası'ndaki yarı başkanlık tecrübeleri baz alınarak değerlendirilmiştir.⁴⁰ Yarı başkanlık sistemi, 1958 Fransız Anayasası ile birlikte Fransa'da son derece etkili bir şekilde hayata geçirilmesi ve ciddi bir kurumsallaşma sürecinin de yaşanması sonrası dünyada da bir karşılık bulmuştur. Haliyle bu süreç çeşitli uygulama biçimlerinin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu doğrultuda parlamenter bir sistem olarak kabul edilen fakat pratikte yarı başkanlık sistem türüne benzer bir uygulamayı içeren ülke tecrübeleri, kendi içinde de farklı varyasyonlara ayrılmaktadır.⁴¹

Yarı başkanlık sistemi bağlamında akademik çevrelerde gözlemlenen temel görüş ayrılıklarının yanı sıra yarı başkanlık sisteminin oluşması için asgari kriterlere yönelik örneğin Türkiye'de şu tanımlama yapılmaktadır:

- (1) Doğrudan halkoyu ile işbaşına gelen ve parlamenter sistemdeki sembolik konumunun çok ötesinde icraî yetkilere sahip bir cumhurbaşkanı (devlet başkanı – M.E.A) ile birlikte;
- (2) parlamenter sisteme göre oluşmuş, başbakan ve bakanlardan oluşan ve varlığı cumhurbaşkanının (devlet başkanının – M.E.A) değil parlamentonun güvenine dayanan bir "bakanlar kurulu" bulunmaktadır ve ayrıca
- (3) cumhurbaşkanının (devlet başkanının – M.E.A) parlamentoya yönelik fesih yetkisi mevcuttur.⁴²

Böylelikle parlamenter ve yarı başkanlık sisteminde yürütme erki hükümet ve devlet başkanı olmak üzere iki başlı bir erk olarak tasavvur edilmektedir. Yarı başkanlık sistemini parlamenter sistemden ayırt edici temel farkıysa, parlamenter sistemde hükümet baskın bir konumda iken, devlet başkanlığının pasif, sembolik ve partilerüstü bir çerçevenin dışına çıkmamasıdır. Yarı başkanlık sisteminde ise devlet başkanı –parlamentodaki siyasal çoğunluk kendisiyle aynı çizgide olması durumunda– son derece aktif, hükümet ise pasif veya devlet başkanının yönlendirmeleri doğrultusunda uygulayıcı konumdadır.

Yarı başkanlık sistemlerinde de devlet başkanının siyasî partisiyle ilişkisini kısıtlayan yasal engeller mevcut değildir. Ayrıca, başkanlık sistemine benzer

Formation: Do Presidents Favor Their Parties When They Appoint the Prime Minister?", *Political Research Quarterly*, 2017, Cilt 70, Sayı 4, s. 1-15.

39 Literatürde geleneksel başkanlık ve parlamenter sistemleri "pure systems" olarak tanımlayanların olduğuna da bu vesileyle işaret edilebilir.

40 Cindy Skach, *Borrowing Constitutional Designs: Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*, Princeton University Press, Princeton, NJ 2009.

41 Oleg Zaznaev, "Understanding Semi-Presidentialism in Political Science: A Review of the Latest Debate", *World Applied Sciences Journal*, 2014, Cilt 30, Sayı 2, s. 195-198.

42 Levent Köker, "Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihi", *TESEV Raporu*, Ekim 2013, s. 22.

bir şekilde ve hatta daha yoğun/aktif bir şekilde, devlet başkanının siyasî parti üyesi olması, sistemin işleyişi açısından önemli ve işlevseldir. Burada da kitlesel mobilizasyon ve seçim çalışmalarına yönelik örgütlülük gibi parti gerekliliğini belirginleştiren hususlar öne çıkmaktadır. Buna ilaveten, yürütme ve yasama erklerinin sistemin spesifik tasarımı gereği zorunlu bir etkileşimi de beraberinde getirmesi, bu durumu daha da anlaşılır kılmaktadır.

Diğer geleneksel hükümet sistemlerine kıyasla yarı başkanlık sisteminde sağlıklı bir siyasî etkileşimin ve bunun da ötesinde devlet başkanı-siyasî parti ilişkisinin mevcudiyeti, istikrarlı bir yönetimin sürdürülebilirliği açısından nispeten daha fazla önem arz etmektedir.

Yarı başkanlık sistemlerinde devlet başkanı ve siyasî parti ilişkisine dair önemli bir yapısal etken, devlet başkanı ve başbakan/hükümetin aynı siyasî partiden geliyor olmaları veya olmamalarıdır. Nitekim yarı başkanlık sistemi başkanlık ve parlamenter sistemlerden ayırt edici temel özelliklerden biri, doğrudan halkoyu ile göreve gelen devlet başkanının parlamento çoğunluğu tarafından oluşturulan veya bu denkleme ihtiyaç duyan bir hükümetle birlikte çalışma mecburiyetidir. Böylelikle ideal bir birlikte çalışma olasılığı, hem devlet başkanının hem de hükümetin/başbakanın aynı siyasî partiden veya aynı siyasî çizgiden gelmesidir. Aksi bir denkleme ise “*cohabitation*” denilen ve zorunlu yan yana var olma anlamı taşıyan bir süreçten bahsetmek gerekmektedir.⁴³

Yukarıda da işaret edildiği üzere, son yıllarda devlet başkanı ve siyasî parti ilişkilerine kısmen de olsa yoğunlaşan yenilikçi çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda bilhassa “*presidentialization*” kavramına özel bir ilgidir bahsetmek mümkündür. Esasen bu alanda 90’lı ve 2000’li yıllarda da bazı çalışmalar yapılmıştır.⁴⁴ İlginç bir şekilde, “*presidentialization*” kavramı ile “*personalization*”⁴⁵ mefhumunu eşitleme yanlılığına tevessül edenler de olmuştur.

Ancak son yıllarda literatürde “*presidentialization*” mefhumuna dair iki temel eser öne çıkmıştır. Bunlardan ilki David J. Samuels ve Matthew S. Shugart’a ait 2010 tarihli “*Presidents, Parties and Prime Ministers*” eseriyle diğerleri,

43 Robert Elgie ve diğerleri, “Proximity, Candidates, and Presidential Power: How Directly Elected Presidents Shape the Legislative Party System”, *Political Research Quarterly*, 09/2014, Cilt 67, Sayı 3, s. 467-477.

44 David J. Samuels, “Presidentialized Parties”, *Comparative Political Studies*, 2002, Cilt 35, Sayı 4, s. 461-483.

45 Marina Costa Lobo, “Personality Goes a Long Way, in: Government and Opposition”, Ocak 2018, Cilt 53, Sayı 1, s. 159-179 ; Lauri Karvonen, “The Personalization of Politics: A Study of Parliamentary Democracies”, Colchester, ECPR Press, UK 2010.

riyşe Thomas Poguntke ve Paul Webb'in 2005 tarihli "*The Presidentialization of Politics*" adlı derleme eseridir.⁴⁶

İlk eserde adından tam anlaşılmasa da yarı başkanlık sistemlerindeki devlet başkanı ve siyasî partilerin ilişki boyutuna da yoğun olarak odaklanılmıştır. Öne çıkan saptama ise, öncelikle başkanlık ve sonrasında fakat daha çeşitlenmiş bir şekilde yarı başkanlık sistemlerindeki siyasî partilerin, parlamenter sistemlerdeki siyasî partilere kıyasla "*presidentialized*" (başkanlaşmış) olmalarıdır. Buradaki temel faktörün ise hükûmet sisteminin, yani anayasal geçerliliğin, siyasî partileri de etkilemesi, dönüştürmesidir. Böylelikle siyasî partiler, "*parliamentarized*" (parlamenterleşmiş) ve "*presidentialized*" (başkanlaşmış) olarak iki uç model şeklinde kavramsallaştırılmışlardır.⁴⁷ Samuels ve Shugart, öne sürdükleri bu yapıya göre sistemin bir siyasî partinin hangi ölçüde başkanlaştıracığını ortaya koymaktadırlar. Örneğin, başkanlık ve yarı başkanlık sisteminde başkanlaşmış bir siyasî parti (*presidentialized party*), devlet başkanlığına aday olarak belirlediği kişiye genel anlamda geniş takdir alanı bırakmak durumundadır. Zira anayasa gereği yürütme erki ile yasama erkinin ayrı seçimler yoluyla belirlenmesi ve devlet başkanının görevden kolay azledilemeyişi, başkanın konumunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla doğrudan halkoyuyla gerçekleşen devlet başkanlığı seçimini kazanan bir devlet başkanı, siyasî ve kurumsal konumunu pekiştirerek ilaveten partisi üzerinde de bir etki alanı oluşturabilmektedir. Yasama ve yürütme erklerinin görev sürelerinin birbirinden bağımsız olması ve yasama erkinin yürütmeyi görevden alma yetkisinin bulunmayışı, yürütmenin hükûmeti belirlerken bile parlamentodaki partisel çoğunluğa karşı sorumlu olmayarak hareket etmesine imkân tanımaktadır.⁴⁸

Bununla birlikte devlet başkanı adayı olarak belirlenen bir kişinin kendi partisine karşı sorumlu olmasını sağlayacak mekanizmaların olmayışı, siyasî partiyi başkanlaştırmaktadır ve başkanın tercihlerine bağlı kılmaya zorlamaktadır. Zira, başkanlık (ve yarı başkanlık) sistemindeki devlet başkanlığı, mensup olunan siyasî parti üzerindeki yönlendirici gücü –başkanın anayasal yetkileri haricinde toplum nezdindeki domine edici karşılığı ve siyasî otoritesi de dikkate alındığında– anlaşılır olmaktadır.⁴⁹

46 Thomas Poguntke ve diğerleri, "The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis", Ed. Thomas Poguntke ve Paul Webb, *The Presidentialization of Politics*, Oxford University Press, New York 2005, ss. 1-25.

47 David J. Samuels ve diğerleri, *Presidents, Parties and Prime Ministers*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 16.

48 Robert Elgie ve diğerleri, "Presidentialisation: One Term, Two Uses – Between Deductive Exercise and Grand Historical Narrative", *Political Studies Review*, 2018, Cilt 66, Sayı 3. ss. 646-654.

49 Thomas Poguntke ve diğerleri, "The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis", Ed. Thomas Poguntke ve Paul Webb, *The Presidentialization of Politics*,

Poguntke ve Webb'in derleme eserinin ilk bölümünde kavramsallaştırdıkları ve diğer bölümlerde farklı akademisyenlerce çeşitli ülke örnekleri üzerinden uygulanmaya çalışılan mefhumu göre ise "siyasetin başkanlaşması", Samuels ve Shugart'ın aksine, anayasal bir çerçeveye sınırlı tutulmamaktadır. Buna göre, devlet başkanı ve hatta hükûmetin başında bulunan başbakanın dahi "siyaseti" başkanlaştırabildiği ileri sürülmektedir. Buradaki etkenler ise örneğin liderin otonom hareket edebilmesi –yani geniş yetkilerin kendisine tanınmış olması–, seçmenle iletişimi ve seçim sürecinin kendisine yoğunlaşarak kişiselleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Ancak Poguntke ve Webb'in bazı parlamenter ülke örneklerinde "kişiselleşme" (*personalization*) yönünde bir trend geliştiren başbakanları dahi "*presidentialized*" olarak dikkate almaları, eleştirileri de beraberinde getirmiştir.⁵⁰

Bir diğer dikkate değer eser ise Gianluca Passarelli tarafından 2015'te derlenen "*The Presidentialization of Political Parties*" adlı eserdir. Burada da çeşitli ülke örnekleri üzerinden parti odaklı çalışmalar yürütülerek, bilhassa Poguntke ve Webb'in eksik bıraktığı yere değinildiği ileri sürülmektedir.⁵¹ Temel tez ise, siyasî partilerin de anayasal düzeni taklit ederek başkanlaştığı, dolayısıyla partilerdeki başkanlaşma derecesinin anayasal karakteristiklere ve bizzat "partinin genetiğine" bağlı olduğudur. Parti genetiği olarak ise partinin kurumsal karakteristiği, yapısı, vb. hususlar kast edilmektedir.

Türkiye'de cumhurbaşkanı Özal ve Demirel dönemleriyle de "fiilî" başkanlaşma yönünde bir trende girildiği⁵², ancak o dönem parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerine sıkışmışlığın da getirdiği yapısal sebeplerden dolayı tam anlamıyla bir dönüşümün sağlanamadığı dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan, yarı başkanlık sisteminin ve sistemdeki başkanlaşma yönündeki eğilimin Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlık döneminden ziyade⁵³ esasen ilk cumhurbaşkanlığı döneminde fiilen ve etkili bir şekilde uygulamaya konulduğu belirtilmelidir. Genel olaraksa, başkanlaşma trendinin Özal, Demirel ve Erdoğan dönemi cumhurbaşkanlığı dönemleriyle birlikte fiilen şekillendiği ve son olarak 16 Nisan 2017'de Türkiye tipi bir başkanlık sistemi olan "cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi" ile anayasal bir çerçevenin (Samuels/Shugart tezi baz alındığı takdirde) oluşturulduğu gözlenmektedir.

Oxford Univ, Press, NY 2005, s.5.

50 Keith Dowding, "Beneath the surface: Replies to three critics", *Parliamentary Affairs*, 2013, Sayı. 63, ss. 663–672.

51 Gianluca Passarelli (edit.), *The Presidentialization of Political Parties. Organizations, Institutions and Leaders*, Palgrave Macmillan, New York 2015.

52 Abdurrahman Abulaban, *The Presidentialisation of Turkish Parliamentary Democracy*, ECPR Conference Paper, 2000.

53 Hasan Faruk Uslu, *De Facto Presidentialization in Turkey Under Erdoğan's Leadership*, Doktora Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Türkiye'nin kendi dinamiklerinin şekillendirdiği cumhurbaşkanı-siyasî parti ilişkilerine yönelik çalışmalar da, uzun vadede küresel ölçekte karşılaştırmalı akademik araştırmalar bağlamında önemli bir ilgi alanı oluşturacaktır.

Fransa Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi

Fransa'da siyasî partiler, devlet başkanlığına seçilmek gibi siyasî hedefler için en önemli ve birincil enstrümanlardan birine dönüşmüşlerdir.⁵⁴ İki turlu devlet başkanlığı seçimlerinde ikinci turda yalnızca iki adayın karşı karşıya kalmasıyla birlikte Fransa'daki siyasî parti sistemi –2017'deki son seçimlerdeki görece fiilî dönüşüm haricinde– sağ ve sol partilerden müteşekkil iki partili bir sisteme evrilmiştir.⁵⁵ Bu eğilimin en nihayetinde siyasî parti sistemini istikrarlı bir yapıya dönüştürdüğü söylenebilir. Bunun sebebi ise 1958 öncesi Fransa'da son derece parçalanmış bir parti sisteminin varlığı ve bu sebeple oluşan sayısız ve başarısız/kısa vadeli koalisyon hükûmet denemeleridir. Diğer taraftan, mevcut devlet başkanı Emmanuel Macron ve “Yürüyüş” (*La République En Marche!*)⁵⁶ adlı yeni partiyle birlikte siyasî parti sisteminin de bir nevi yeni bir değişim trendine girdiği ileri sürülmektedir. Ancak bu konuda keskin saptamalar yapmak için henüz erkendir.

Doğrudan halk tarafından seçilen ve güçlü yetkilerle donatılmış olan bir devlet başkanının seçim kampanyaları yürütmesi ve –hayata geçirilmesi konusunda şüphelerin olmadığı– vaatlerde bulunması gerekmektedir. Haliyle bu vaatler ile seçim yarışına girmiş olan bir aday, devlet başkanı seçilmesini müteakip vaatleri yerine getirme sorumluluğu taşımaktadır; hatta bir sonraki seçimlerde yeniden seçilebilmek için bunları özellikle yerine getirme hedefi bulunmaktadır.⁵⁷ Devlet başkanlığı seçimlerinde aday bizzat ön plandadır ve arka plandaki siyasî partisinin geniş imkânlarıyla desteklenmektedir. Diğer yandan parlamento seçimlerinde başbakan adayı muhtemel hükûmet kadrolarına –resmiyette– öncülük etmekte ve seçim kampanyası bu şekilde yürütülmektedir. Elbette arka planda bilhassa sağ tandanslı Fransız devlet

54 Christine Pütz: “Rolle und Funktion der Parteien in der V. Republik”, Ed. Ruf, Sabine / Schild, Joachim / Schmidt, Jochen / Stephan, Ina, *Parteien in Frankreich, Kontinuität und Wandel in der V. Republik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2000, s. 77-98 ; Christine Pütz, *Parteienwandel in Frankreich, Präsidentschaftswahlen und Parteien Zwischen Tradition und Anpassung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2004.

55 Ercan Eyüboğlu, “Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyete Doğru”, Ed. İhsan Kamalak, (Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye: Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2014, s. 178.

56 M. Erkut Ayvaz, “Ulusal Meclis Seçimleri ve Macron'un İlk ‘partili’ Sınavı”, AA, 24 Mayıs 2018 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/ulusal-meclis-secimleri-ve-macronun-ilk-partili-sinavi/825008> (erişim: 19.10.2018)

57 Robert Elgie, “France”, Ed. Robert Elgie, *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford Univ. Press, New York 1999, s. 69.

başkanlarının bu konuda da ağırlıklı olarak esas karar mercii oldukları belirtilmelidir. Bu bağlamda tekrar hatırlatılması gereken husus, geleneksel parlamenter sistemlerin aksine Fransa hükûmet sistemindeki devlet başkanının, nötr veya her partiye eşit mesafede bir duruş benimsememesidir. Burada elbette kişiden kişiye farklılıklar arz eden eğilimlerden de bahsetmek mümkündür ancak genel olarak devlet başkanının parlamento seçimlerinde de doğal olarak kendi partisi veya kendi siyasî çizgisindekiler lehinde destek talep etmesi alışıl gelmiş bir uygulamadır.

Fransa'da devlet başkanları gayrı resmî olarak sürdürdükleri parti liderlikleri yanı sıra, devlet başkanlığı görevine gelmeden resmî parti genel başkanlığı veya parti genel sekreterliği görevlerinde bulunmuşlardır. Örneğin Beşinci Cumhuriyetin ilk devlet başkanı Charles de Gaulle, kurucusu olduğu UNR'nin (*L'Union pour la nouvelle République / Yeni Cumhuriyet için Birlik*) kurulduğu 1958'den feshedildiği 1968 tarihine kadar fiilî liderlik görevini yürütmüştür. Bu süre zarfında elbette parti genel sekreterleri değişmiş, ancak de Gaulle parti genel başkanlığını devlet başkanlığı makâmı yanı sıra fiilen sürdürmüştür. 1968 yılında de Gaulle, UNR ve başka partilerin birleşmesiyle kurulmasına öncülük ettiği UDR'de (*Union of Democrats for the Republic / Cumhuriyet İçin Demokratlar Birliği*) ise resmî bir görevde bulunmamıştır.

1969'da devlet başkanlığı görevinden ayrılan de Gaulle sonrası devlet başkanlığına yine Charles de Gaulle çizgisini sürdüren Georges Pompidou seçilmiş ve bu görevi 1974'deki ölümüne kadar sürdürmüştür. Ancak Pompidou'nun UDR üyesi olmasına rağmen partide resmî bir görevi olmamıştır.

1974'de devlet başkanı seçilen Valéry Giscard d'Estaing, bu görevi 1981'e kadar sürdürmüştür. 1966'dan devlet başkanı seçildiği 1974 yılına kadar FNRI (*Fédération nationale des républicains et indépendants / Bağımsız Cumhuriyetçilerin Ulusal Federasyonu*) genel başkanlığını yürüten "Giscard", devlet başkanı seçildikten sonra bu görevini resmî olarak sürdürmemiştir. Lâkin devlet başkanlığı dönemince partinin ve daha sonra kurulacak olan ardılı partinin de doğal lideri olarak hareket etmiştir.

Beşinci Fransız Cumhuriyeti'nin ilk Sosyalist Parti'li (PS) devlet başkanı 1981'de seçilen François Mitterrand olmuştur. Mitterrand, 1969 yılında kurulmuş olan PS'de 1971 ile 1981 yılları arasında resmî olarak "birinci sekreter" (*Premier secrétaire du Parti Socialiste*) görevini yürütmüştür.

1995'de Mitterrand'ın 14 yıllık devlet başkanlığı sonrası yeniden de Gaulle çizgisinden bir siyasetçi olarak Jacques Chirac devlet başkanı seçilmiştir. Mitterrand döneminde (1986–1988 yılları arasında) başbakanlık görevinde de

bulunmuş olan Jacques Chirac, Mitterrand öncesi devlet başkanı olan Giscard ile yaşanan anlaşmazlıklar sonrası 1976 yılında UDR'den ayrılarak RPR'yi (*Rassemblement pour la République / Cumhuriyet için Birlik*) kurmuştu. 1976 ile 1994 yılları arasında Chirac, RPR'nin genel başkanlığını yürütmüş, devlet başkanı seçildiği 1995'den önceki yıl ise partideki resmî görevini Alain Juppé'ye bırakmıştır. Chirac ayrıca, devlet başkanı Mitterrand döneminin 1974-1975 yılları arasında UDR genel sekreterliği görevini de yürütmüştür. 2002 yılında RPR'nin başka merkez-sağ partileriyle birleşmesi sonucu oluşan UMP'ye (*Union pour un mouvement populaire / Halk Hareketi Birliği*) geçen devlet başkanı Chirac, 2007'deki seçimlerde devlet başkanlığı görevini –aynı partiden olan ve 2004-2007 yılları arasında UMP genel başkanlığını da yürütmüş olan– Nicolas Sarkozy'e bırakmıştır.

Nicolas Sarkozy, Mayıs 2007'de devlet başkanı seçilmesini müteakip UMP genel başkanlığından resmî olarak ayrılmıştır. Ancak Sarkozy'nin devlet başkanı olmasıyla birlikte UMP'de genel başkanlığı makamının tüm yetkileri ortadan kaldırılmış, zira parti tarafından UMP'nin lideri hâlâ devlet başkanı Nicolas Sarkozy'dir açıklaması yapılmıştır. Dolayısıyla Sarkozy'nin devlet başkanlığı döneminde UMP yalnızca Sarkozy tarafından yönlendirilmiş, yönetilmiştir. Bu süreçte zaman zaman parti toplantılarının devlet başkanlığı resmî yerleşkesi olan Élysée Sarayı'nda gerçekleştirildiği ve böylelikle bu süreçte de bir kurumsallaşmanın yaşandığı söylenebilir.⁵⁸

2012'de göreve gelen Fransa devlet başkanı ise uzun bir aradan sonra yine Sosyalist Parti'den seçilmiştir. François Hollande, 1997-2008 arasında uzun yıllar partisinin birinci sekreterliği görevini yürütmüş, fakat devlet başkanı iken partide resmî bir yönetici pozisyonuna sahip olmamıştır. Sosyalist Parti'deki yönetim ve parti makamlarına ilişkin 2008'de bir reform gerçekleşmiş ancak beklenen bir kurumsal karşılık alınamamıştır. Zira Hollande döneminde de görüldüğü üzere, devlet başkanı çıkardığı takdirde partiye fiilen yön veren kişi yine devlet başkanının kendisi olmuştur.

Mevcut devlet başkanı Emmanuel Macron ise, 2017 devlet başkanlığı seçimi için kendisi tarafından bir siyasî hareket olarak kurulan, fakat sonrasında Haziran 2017'de gerçekleşen Ulusal Meclis seçimleri öncesinde partileşme sürecine giren LREM (*La République en Marche* veya *En Marche!* / Yürüyüş) üyesidir. Ancak LREM'in tam anlamıyla diğer geleneksel partilerle aynı kurumsal çerçeveye sahip olduğu tartışmalıdır. Partinin tartışmasız ve tek fiilî

58 Carole Bachelot ve diğerleri, "The Presidentialization of Dominant Parties in France", Ed. Gianluca Passarelli, *The Presidentialization of Political Parties*, ss. 99-100.

lideri ise devlet başkanı Macron'dur. Genel olarak ise kendisine yönelik eleştirilerin yönetildiği zaman zaman kamuoyuna yansımaktadır.⁵⁹

Fransa'da siyasî partilerin "başkanlaşmasında", sağ parti liderlerinden Charles de Gaulle ve Jacques Chirac yanı sıra solun önemli liderlerinden François Mitterrand gibi başat siyasetçilerin konumu ve partilerine domine etmeleri etkili olmuştur.⁶⁰ 2000 yılındaki anayasal reform sonrası Ulusal Meclis seçimlerinin devlet başkanlığı seçimlerini müteakip yakın bir zamanda gerçekleşiyor olması ve devlet başkanlığı görev süresinin de beş yıl ile sınırlandırılması, devlet başkanının, genelde siyasî partilerin etkisinde olan parlamentoya yönelik önemli bir mekanizmanın da yine devlet başkanı lehine tahkim edilmesini sağlamıştır (*coattail effect*). Her ne kadar bu durum ilk bakışta uyumun sağlanabileceği bir düzenleme gibi değerlendirilse de, ki 2002, 2007, 2012 ve 2017'deki seçimlerden bu yana durum bunu göstermektedir, devlet başkanı her an bir "uyumbozanlık" yaparak Ulusal Meclisi feshedip her iki erkin görev sürelerinin ayrışmasını da sağlayabilmektedir.⁶¹

Fransa'da yarı başkanlık sistemiyle birlikte devlet başkanlığı ve parlamento seçimlerinin ayrı ayrı gerçekleşmesi ("*separation of executive origin*"), siyasetin "kişiselleşmesine" de katkı sağlarken, partilerin katı ideolojik pozisyonlarının daha az önem arz eder hale gelmesine yol açmıştır. Fransız anayasasının 20. maddesinde her ne kadar "hükûmet ulusal politikayı belirler ve yürütür" cümlesi yer alsada dahi, fiilî olarak seçmen, devlet başkanı adaylarının programını merkeze alarak seçimlere katılmaktadır.⁶² Bu toplumsal beklenti sebebiyle devlet başkanlığı seçimlerinin Fransa siyasetindeki en önemli konuda yer almasının payı büyüktür.

Devlet başkanının en ideal ihtimalle güçlü ve yönlendirici bir pozisyonda bulunması, eski devlet başkanlarından de Gaulle döneminde olduğu gibi güçlü lider kişiliklerin mevcudiyetinde ve hükûmetin de aynı partiden/siyasî çizgiden olması durumunda gerçekleşmektedir. Aksi takdirde devlet başkanının etkinliğinden ziyade yürütme üstünlüğünün (kohabitasyonun türü ve konjonktüre göre) önemli yetkileri bulunan başbakanıya dönmesi müm-

59 Georg Blume, "Ein Jahr Macron: Die Kritik am König wächst", *Spiegel Online*, 7 Mayıs 2018 www.spiegel.de/politik/ausland/frankreich-emmanuel-macron-ein-jahr-im-amt-viel-kritik-a-1206649.html (Erişim: 19.10.2018)

60 David J. Samuels ve Matthew S. Shugart, *Presidents, Parties and Prime Ministers*, Cambridge University Press, New York 2010, ss. 172-173.

61 Ercan Eyüboğlu, "Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyete Doğru", Ed. İhsan Kamalak, *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye: Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2014, s. 181.

62 Ercan Eyüboğlu, "Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyete Doğru", Ed. İhsan Kamalak, *(Yarı) Başkanlık Sistemi ve Türkiye: Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2014, s. 172.

kündür. Örneğin, 1962 ile 1986 yılları arasında parlamentodaki çoğunluk ile görevde bulunan devlet başkanları arasında bir uyum sözkonusu iken, 1986 yılındaki Ulusal Meclis seçim sonuçları ile bu durum değişmiştir. Jacques Chirac ve sağ yelpazede yer almakta olan partisi UDF, 1981’de devlet başkanı seçilen Sosyalist Parti’li François Mitterrand’un başbakanı olarak görev almış ve ilk kohabitasyon dönemi 1986’da başlamıştır. Bu dönemde başbakanın daha etkin bir siyasal aktör olarak öne çıktığı söylenebilir.⁶³

Sonuç olarak bakıldığında Fransa devlet başkanı, son derece ön planda olan, güçlü yetkilerle donatılmış ve parlamenter dengelerin de lehine olduğu bir konjonktürde partisi üzerinde oldukça etkili bir siyasî aktördür. Devlet başkanının halk tarafından seçilmesi ve bilhassa geçmişteki örneklere baktığımızda –Charles de Gaulle gibi– “hükûmet partisinin genel başkanlığını veya –Jacques Chirac gibi– gayrı resmî liderliğini de yürütmüş olması en önemli faktörler olarak değerlendirilebilir. Devlet başkanının hükûmette veya hükûmet koalisyonunda yer alan en büyük siyasî partinin üyesi olması sebebiyle aynı partinin üyesi başbakan üzerinde hakimiyet kurması, olağan bir durum haline gelmiştir. Kohabitasyon dönemlerindeyse başbakanın siyasî etkinliğini arttırması muhtemeldir. Böyle bir konjonktürde devlet başkanı, parti liderliği vasıtasıyla başka bir siyasî partili olan başbakan üzerinde etkili olamayacağı gibi parlamentodaki çoğunluk da başbakan tarafından kontrol edilebilmektedir.⁶⁴

Finlandiya Devlet Başkanı ve Siyasî Parti İlişkisi

2000’de yürürlüğe girmiş olan yeni anayasa öncesindeki Finlandiya hükûmet sisteminde devlet başkanı oldukça güçlü yetkilerle donatılmıştı. 2000 sonrası hükûmet sistemi, başbakanın ülke yönetiminde öne çıktığı bir sisteme dönüşmüş ancak en nihayetinde hâlâ bir yarı başkanlık sistemi (parlamenter-başkanlık) olarak tanımlanabilmiştir. Bununla birlikte bilhassa devlet başkanının yetki ve konumu kısıtlanmış ve hükûmetin yalnızca parlamentoya karşı sorumlu olması sağlanarak parlamentarizm lehinde bir değişime gidilmiştir.

2000 öncesi Finlandiya devlet başkanlarına baktığımızda, özellikle parlamentodaki partilerin dağılımı dikkate alınmaksızın, parlamentoyu feshedebilmek gibi güçlü yetkilere de dayanarak, hükûmetleri belirleme ve devlet başkanının kendi siyasî partisinden birini başbakan olarak belirleme eğilimi

63 Ben Clift, “Dyarchic Presidentialization in a Presidentialized Polity: The French Fifth Republic”, Ed. Thomas Poguntke ve Paul Webb, *The Presidentialization of Politics*, Oxford University Press, New York 2005, s. 223.

64 Cüneyt Yüksel, “Türkiye’nin Gelecek Siyasî Sistem Tercihi Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri”, *Yasama Dergisi*, 2013, Sayı 25, s. 55.

mümkün olmuştur. Bununla birlikte siyasî kriz dönemlerinde devlet başkanını tarafından sık sık başvurulmuş parlamento ve hükûmeti fesih yetkisi de önemli bir anayasal mekanizma olarak öne çıkmıştır. Dolayısıyla devlet başkanı, parlamento seçim sonuçlarına bağlı bulunmamış ve özellikle 1970'li yıllarda devlet başkanlığı görevinde bulunmuş olan Urho Kekkonen döneminde ilginç tercihlerde bulunulmuştur. Örneğin, Kekkonen, kendi mensup olduğu siyasî partinin parlamento seçimlerinde muhafazakâr partiler karşısında zemin kaybetmiş olmasına rağmen birçok kez hükûmeti kurma görevini merkez-sol koalisyonlara vermiştir.⁶⁵ Devlet başkanı Kekkonen'in üçüncü kez göreve gelmesiyle (1968-1974), devlet başkanının hem dış politikayı hem de iç politikayı domine eden tek siyasal aktör haline geldiği söylenebilir. Devlet başkanına tanınan geniş yetkileri aktif bir şekilde kullanan Kekkonen birçok kez parlamento'yu da feshetmiş, hükûmetleri istifaya zorlamış ve farklı başbakan tercihlerinde bulunmuştur.⁶⁶ Bu bağlamda 1971'de görevde bulunan koalisyon hükûmetini, hükûmetin parlamento çoğunluğuna sahip olmasına rağmen, feshetmiş olması dikkat çekici bir örnektir.

Dolayısıyla Kekkonen'in devlet başkanlığı döneminde iki otoriteli bir yürütme dengesinin devlet başkanı lehine döndüğünü ve "kabinenin devlet başkanına bağımlı" hale geldiğini söylemek mümkündür. Kekkonen'in siyasî aidiyetine baktığımızda, Finlandiya Merkez Partisi (*Suomen Keskusta / KESK*) üyesi olduğu ve devlet başkanlığı görevine gelmeden önceki altı yıl boyunca merkez, sol ve liberal partilerden oluşan koalisyonlarda başbakanlık görevini yürüttüğü tespit edilmektedir. Dolayısıyla hükûmet ve siyaset eğilimindeki tercihsel arka plana ve siyasî partisiyle olan yakın ilişkisine de da bu çerçevede yaklaşmak gerekmektedir.

Genel olarak Finlandiya'daki siyasî partilerin ideolojik ve fikirseller konularına bakıldığında ise, yıllar içerisinde bir dönüşüm geçirildiği gözlemlenmektedir. Parti rekabetinin zaman zaman partizan ve düşmanca bir seviyede had safhaya ulaşmış olması kırılmalı koalisyon hükûmetlerini de beraberinde getirmiştir. Etkili bir koalisyon hükûmetinin çoğu zaman parti platformunda müzâkere edilerek oluşturulamaması, tahmin edileceği üzere güçlü yetkilere sahip Finlandiya devlet başkanının hükûmeti oluşturma sürecindeki önemini ("*a pivotal player in government formation*") artırmıştır.⁶⁷

65 Martin F. Farrell, "Republic of Finland", Ed. Neil Schlager and Jayne Weisblatt, *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, 4. Baskı, Infobase Publ., New York 2006, s. 434.

66 David Arter, "Finland", içinde: Robert Elgie (edit.), *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford Univ. Press, New York 1999, s. 60.

67 Jih-Wen Lin, "The Rules of Electoral Competition and the Accountability of Semi-Presidential Governments", Ed. Robert Elgie, Sophia Moestrup, Yu-Shan Wu, *Semi-Presidentialism and Democracy*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2011, s. 78.

2000'e giden süreçte ve devlet başkanı Kekkonen dönemi sonrasında hükümet sisteminde gerçekleşen parlamenterleşme eğilimi ve devlet başkanının yetkilerinde kapsamlı bir kısıtlanmaya gidilmesi, örneğin 2006 yılında ikinci kez göreve gelmiş olan sosyal-demokrat devlet başkanı Halonen ile genelde muhafazakâr-liberallerden oluşan koalisyon hükümetleri arasında da gerilime sebebiyet vermiştir.

Çeşitli partilerin bir araya gelerek oluşturulan büyük koalisyon hükümetlerinin sayısı, devlet başkanının 1982'den itibaren yetkilerinin kısıtlanmasıyla birlikte artmıştır. Daha önceki süreçlerde birçok azınlık hükümetinin oluşması ve bu çerçevede parlamenter krizlerin de kaçınılmaz bir aşamaya ulaşması neticesinde, devlet başkanı tarafından kendisine sunulan yetkiler ışığında olağanüstü şartlarda müdahale edilmiş, ve kendisinin domine ettiği geçiş hükümetleri devreye sokulmuştur.⁶⁸ Ancak bugün dahi parlamentonun benzer nitelikteki siyasal krizlere ve partilerin koalisyonlar bağlamında tikanıklıklar ile karşılaşması olası ihtimaller arasındadır. Parlamenterleşen Finlandiya siyasal sistemi içerisinde sorunsallaştırılmış olan bu durum karşısında devlet başkanının ise etkisi –eskiye kıyasla– son derece kısıtlanmış durumdadır.

Finlandiya'da devlet başkanları geçmişteki siyasî hayatlarında her ne kadar resmî olarak parti genel başkanlıkları görevlerinde bulunmuş (örneğin devlet başkanı Urho Kekkonen bir zamanlar Finlandiya Merkez Partisi'nin, Sauli Niinistö de Ulusal Koalisyon Partisi'nin genel başkanlık görevini üstlenmiştir) ve bununla birlikte başbakanlık döneminde de bu görevi sürdürmüş olsalar da, devlet başkanlığı görev sürecinde parti liderliğini resmî olarak yürütmemişlerdir. Ancak bu durum, bilindiği ve yarı başkanlık sistemlerinin de olağanlaşmış bir karakteristiği olmak üzere, devlet başkanının partisinin hükümette güçlü olması durumunda, kendisinin de partisi üzerinde son derece etkili bir konuma dönüşürmüştür.

Çeşitli partilerin bir araya gelerek oluşturulan büyük koalisyon hükümetlerinin sayısı da, devlet başkanının 1982'den itibaren yetkilerinin kısıtlanmasıyla birlikte artmıştır. Daha önceki süreçlerde birçok azınlık hükümetinin oluşması ve bu çerçevede parlamenter krizlerin de kaçınılmaz bir aşamaya ulaşması neticesinde, devlet başkanı tarafından kendisine sunulan yetkiler ışığında olağanüstü şartlarda müdahale edilmiş ve kendisinin domine ettiği geçiş hükümetleri devreye sokulmuştur.⁶⁹ Ancak bugün dahi

68 Sven Jochem, *Die politischen Systeme Skandinaviens*, VS Verlag für Sozialwissenschaften | Springer Fachmedien, 2012, s. 59.

69 Sven Jochem, *Die politischen Systeme Skandinaviens*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2012, s. 59.

parlamentoyu benzer nitelikteki siyasî krizlere ve partilerin koalisyonlar bağlamında tıkanıklıklar ile karşılaşması olası ihtimaller arasındadır. Parlamenterleşen Finlandiya hükûmet sistemi içerisinde sorunsallaştırılmış olan bu durum karşısında devlet başkanının ise etkisi –eskiye kıyasla– son derece kısıtlanmış durumdadır.

Gelinen noktada, Finlandiya yarı başkanlık sisteminin geleceğinde “güçlü bir devlet başkanlığı” için şartların mevcut olmadığı, sistemin dönüşümüne ilişkin tercihin parlamentarizm lehinde gerçekleştiği söylenebilir (“*The conditions for a strong presidency no longer exist.*”).⁷⁰ Dolayısıyla Finlandiya’da başkanın öne çıktığı, devlet başkanının giderek sembolik bir konuma dönüşmesiyle siyasî parti ilişkisi de azalara başbakana kaymıştır. Bu sonuçları birlikte, Fransa benzeri bir yapıdan ayırarak parlamenter bir sistem oturmuştur.

Sonuç

Bu tebliğde, Türkiye’nin hükûmet sistemi sorununu sonlandırmak düşüncesiyle hayata geçirilen “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”yle yeniden siyasî hayatımıza giren “Partili Cumhurbaşkanlığı” meselesi ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda ilk olarak Türkiye’nin geçmişteki partili cumhurbaşkanlığı serüvenine değinilerek, esasen Türkiye’de bu tecrübenin –farklı ve parlamenter bir denklemde de olsa– 1961’e kadar var olduğuna işaret edilmiştir. Daha sonra ise, dünyadaki diğer demokratik cumhuriyetler baz alınarak, parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerindeki “devlet başkanları”nın konumlarına yoğunlaşmıştır. Burada özellikle başkanlık ve yarı başkanlık sistemlerinde devlet başkanlarının siyasî parti üyesi olmalarına, mensup olunan siyasî partiyle yoğun etkileşim ve ilişki içerisinde bulunmalarına ve hatta fiilî siyasî partinin lideri konumunda hareket ettiklerine işaret edilmiştir.

Ayrıca, Türkiye’nin hükûmet sistemi dönüşümü ve devlet başkanı-siyasî parti ilişkisi açısından geriye dönük dikkate değer iki örnek ülkeye temas edilmiştir. Burada Fransa örneğine kıyasla her ne kadar Finlandiya örneğinin uygunsuzluğu ileri sürülebilecek olsa da, yarı başkanlık sisteminden parlamentarizm yönünde bir dönüşümü tercih etmesi sebebiyle Finlandiya da ilginç bir örnek olarak dikkate alınmıştır. Fakat esas itibarıyla Fransa örneğindeki devlet başkanı-siyasî parti ilişkisinin Türkiye dinamikleri açısından dikkate değer bir karşılaştırma örneği olduğu vurgulanmak istenmiştir.

70 David Arter, “Finland”, Ed. Robert Elgie, *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford Univ. Press, New York 1999, s. 66.

Bu vesileyle son olarak altı çizilmesi gereken husus, mevcut Türkiye örneğinin de çalışmada ele alınan “başkanlaşma” mefhumu bağlamında ileriye dönük kapsamlı akademik çalışmalara konu olacağıdır. Zira yarı başkanlık sistemlerinde daha belirgin olarak ortaya çıkan ve araştırmalar yapılan bu mefhumun demokratik başkanlık sistemlerinde pek fazla detaylandırılmadığı, örneğin ABD başkanlık sistemi bağlamında dahi konunun yüzeysel kaldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla devlet başkanı (cumhurbaşkanı)–siyasî parti ilişkisinin bilhassa “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”yle birlikte küresel akademik camianın da ilgisini çekeceği ve bu yöndeki çalışmalar için Türkiye tecrübesinin elverişli bir saha teşkil edeceği tahmin edilmektedir. Türkiye’de geçmişte Cumhurbaşkanı’na yönelik her ne kadar bazı önemli çalışmalar⁷¹ yapılmış, son yıllarda yeni tezler⁷² de ortaya konulmuşsa da, örneğin Cumhurbaşkanı–siyasî parti ilişkisi gibi spesifik konulara ilişkin hâlâ kapsamlı çalışmalar bulunmamaktadır.

Kaynakça

- ABERG, Jenny ve Thomas Sedelius, “A Systematic Review of Semi-Presidential Studies: Struggling to Move beyond Linz”, *ECPR Conference Paper*, 2016.
- ABULABAN, Abdurrahman, *The Presidentialisation of Turkish Parliamentary Democracy*, ECPR Conference Paper, 2000.
- ARSLAN, Ali, “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ile Siyasî Parti Üyeliğinin Birbirinden Ayrılması Süreci (1923-1961)”, *atam.gov.tr*, www.atam.gov.tr/dergi/sayi-34/turkiyede-cumhurbaşkanligi-ile-siyasi-parti-uyeliginin-birbirinden-ayrilmasi-sureci-1923-1961 (Erişim: 21 Ekim 2018)
- ARSLAN, Ali, “Partili Cumhurbaşkanlığı”, *Hukukçular Birliği Dergisi*, 9 Haziran 2014 www.hukukbir.com/partili-cumhurbaşkanligi (Erişim: 20 Ekim 2018)
- ARTER, David, “Finland”, Ed. Robert Elgie, *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford Univ. Press, New York 1999, s. 48-66.
- ASLAN, Ali, “Türkiye için Başkanlık Sistemi. Demokratikleşme, İstikrar, Kurumsallaşma”, *SETA Analiz*, Sayı: 122, Nisan 2015.

71 Şule Özsoy, *Başkanlı Parlamenter Sistem: Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye için Tavsiye Edilebilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2009; Ergun Özbudun, “The Status of the President of the Republic under the Turkish Constitution of 1982: Presidentialism or Parliamentarism?”, *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*, Ed. Metin Heper ve Ahmet Evin, Walter de Gruyter, Berlin ve New York 1988; Kemal Gözler, *Cumhurbaşkanı Hükümet Çatışması*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000; Hikmet Özdemir, *Devlet Krizi: TC Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, AFA Yayınları, İstanbul 1989; Metin Heper ve Menderes Çınar, “Parliamentary Government with a Strong President: The Post-1989 Turkish Experience”, *Political Science Quarterly*, Güz 1996, Sayı 111, ss. 483-503; Metin Heper, “The Executive in the Third Turkish Republic, 1982-1989”, *Governance*, 3, Temmuz 1990, ss. 299-319.

72 Zeyneb Çağlıyan İçener, *Presidents, the State and “democracy” in Turkey the Ideas and Praxis of Süleyman Demirel*, Basılmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2010; Serap Gür, *Presidentialism: What it Holds for the Future of Turkey*, Basılmamış Doktora Tezi, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, Dept. of Political Science, 2015.

- AYVAZ, M. Erkut, "How Do We Remember Adnan Menderes in Contemporary Turkish Politics?", *The New Turkey*, 19 Eylül 2018 <https://thenewturkey.org/how-do-we-remember-adnan-menderes-in-contemporary-turkish-politics/> (Erişim: 20.10.2018).
- AYVAZ, M. Erkut, "Sistem sorununun çözümünde yarı başkanlık modeli", *Star Açık Görüş*, 29 Mayıs 2016.
- AYVAZ, M. Erkut, "Cumhurbaşkanlığını doğru kavramsallaştırmak", *Yeni Şafak*, 2 Aralık 2016.
- AYVAZ, M. Erkut, "Ulusal meclis seçimleri ve Macron'un ilk 'partili' sınavı", *AA*, 24 Mayıs 2017 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/ulusal-meclis-secimleri-ve-macronun-ilk-partili-sinavi/825008> (Erişim: 19.10.2018).
- BABACAN, Nuray, "Mustafa Şentop: Yarı Başkanlık bize daha uygun", *Hürriyet*, 30 Ocak 2015 www.hurriyet.com.tr/gundem/mustafa-sentop-yari-baskanlik-bize-daha-uygun-28081587 (erişim: 20 Kasım 2018).
- BACHELOT Carole ve Florance Haegel, "The Presidentialization of Dominant Parties in France", içinde: Gianluca Passarelli (ed.), *The Presidentialization of Political Parties*, ss. 88-106.
- BELGE, Murat, *Militarist Modernleşme – Almanya, Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, 3. baskı, İstanbul 2012.
- BERNSTEIN, Jonathan,, "Obama Is Partisan. So What?", *BloombergView*, 11 Eylül 2015, <https://www.bloomberg.com/view/articles/2015-09-11/obama-is-partisan-so-what> (Erişim: 20 Ekim 2018)
- BLUME, Georg, "Ein Jahr Macron: Die Kritik am König wächst", *Spiegel Online*, 7 Mayıs 2018 www.spiegel.de/politik/ausland/frankreich-emmanuel-macron-ein-jahr-im-amt-viel-kritik-a-1206649.html (Erişim: 19.10.2018)
- BUCUR, Cristina, "Cabinet ministers under competing pressures: Presidents, prime ministers, and political parties in semi-presidential systems", *Comparative European Politics*, Mart 2017, Cilt 15, Sayı 12, ss. 180-203.
- BUCUR, Cristina ve Jose Antonia Cheibub, "Presidential Partisanship in Government Formation: Do Presidents Favor Their Parties When They Appoint the Prime Minister?", *Political Research Quarterly*, 2017, Vol 70, Issue 4, ss. 1-15.
- ÇAKIRÖZER, Utku, "Prof. Kalaycıoğlu: Başbakan'ın İsteği Demokrasiye Aykırı", *Cumhuriyet*, 8 Haziran 2012.
- CLIFT, Ben, "Dyarchic Presidentialization in a Presidentialized Polity: The French Fifth Republic", Ed. Thomas Poguntke ve Paul Webb, *The Presidentialization of Politics*, Oxford University Press, New York 2005, ss. 221-245.
- "Cumhurbaşkanı Erdoğan AK Parti'ye Üye Oldu", *AA*, 2 Mayıs 2017 <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-ak-partiye-uye-oldu/809584>. (Erişim: 20 Ekim 2018) ;
- DİKEN, "Anayasa Komisyonu Başkanı Şentop: Fransa modeline yakınız, 'yarı başkanlık' tartışılabilir." 22 Şubat 2016 www.diken.com.tr/anayasa-komisyonu-baskani-sentop-fransa-modeline-yakiniz-yari-baskanlik-tartisilabilir/ (Erişim: 20 Kasım 2018).
- DOWDING, Keith, "Beneath the surface: Replies to three critics", *Parliamentary Affairs*, 2013, Sayı: 63, ss. 663–672.
- DURAN, Burhanettin ve diğerleri (edit.), *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, SETA Yayınları, İstanbul 2017.

- ELGIE, Robert, "France", Ed. Robert Elgie, *Semi-Presidentialism in Europe*, Oxford Univ. Press, New York 1999, ss. 67-85.
- ELGIE, Robert ve diğerleri, "Proximity, Candidates, and Presidential Power: How Directly Elected Presidents Shape the Legislative Party System", *Political Research Quarterly*, 2014, Cilt 67, Sayı 3, ss. 467-477.
- ELGIE, Robert ve Gianluca Passarelli, "Presidentialisation: One Term, Two Uses – Between Deductive Exercise and Grand Historical Narrative", *Political Studies Review*, 2018.
- ELGIE, Robert, *Semi-Presidentialism, Sub-Types and Democratic Performance*, Oxford University Press, New York 2011.
- ELGIE, Robert, "Three waves of semi-presidential studies", *Democratization*, Cilt 23, Sayı 1, 2016, ss. 49-70.
- EYÜBOĞLU, Ercan, "Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyete Doğru", içinde: İhsan Kamalak (ed.), *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye: Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*, Kalbedon Yayınları, İstanbul 2014, ss. 111-221.
- FARREL, Martin F., "Republic of Finland", Neil Schlager and Jayne Weisblatt (edit.), *World Encyclopedia of Political Systems and Parties*, 4. Baskı, Infobase Publ., New York 2006, ss. 433-445.
- GÖZLER, Kemal, *Cumhurbaşkanı Hükûmet Çatışması*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2000.
- GÖZLER, Kemal, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2001.'
- GROTZ, Florian ve Ferdinand Müller-Rommel, "Präsidenten und Regierungen in der Vergleichenden Politikwissenschaft", Ed. Lauth, Hans-Joachim, Kneuer, Marianne, Pickel, Gert, *Handbuch Vergleichende Politikwissenschaft*, Springer Fachmedien, Wiesbaden 2016, ss. 483-495.
- GÜLENER, Serdar ve Nebi Miş, "Cumhurbaşkanlığı Sistemi", *SETA Analiz*, Sayı: 190, Şubat 2017.
- GÜLENER, Serdar, "Partili cumhurbaşkanlığı ne anlama geliyor?", *Sabah*, 12 Aralık 2015.
- GÜR, Serap, *Presidentialism: What it Holds for the Future of Turkey*, Doktora Tezi, Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College, Dept. of Political Science, 2015.
- HARTMANN, Jürgen ve Udo Kempf, *Staatsoberhäupter in Demokratien*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2011.
- HEPER, Metin ve Menderes Çınar, "Parliamentary Government with a Strong President: The Post-1989 Turkish Experience", *Political Science Quarterly*, Sayı 111 (Güz 1996), ss. 483-503.
- HEPER, Metin, "The Executive in the Third Turkish Republic, 1982-1989", *Governance*, 3, 3 (Temmuz 1990), ss. 299-319.
- HÜRRİYET, "Türkiye'nin yönetim sistemi fiilen değişmiştir", 15 Ağustos 2015.
- İÇENER, Zeynep Çağlıyan, *Presidents, the State and "democracy" in Turkey the Ideas and Praxis of Süleyman Demirel*, Basılmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2010.
- JOCHEM, Sven, *Die politischen Systeme Skandinaviens*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2012.
- KARVONEN, Lauri, "The Personalization of Politics: A Study of Parliamentary Democracies", Colchester, UK: ECPR Press, 2010.
- KÖKER, Levent, "Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu: Yeni Anayasada Temel İlkeler ve Hükümet Sistemi Tercihi", *TESEV Raporu*, Ekim 2013.

- KÜÇÜK, Adnan, "Türkiye'de Partili Cumhurbaşkanlığı Dönemi", *Hür Fikirler*, 4 Temmuz 2018 (Erişim: 25.11.2018) www.hurfikirler.com/turkiyede-partili-cumhurbaşkanligi-donemi/
- LIN, Jih-wen, "The Rules of Electoral Competition and the Accountability of Semi-Presidential Governments", Ed. Robert Elgie, Sophia Moestrup, Yu-Shan Wu, *Semi-Presidentialism and Democracy*, Palgrave Macmillan, Hampshire 2011, ss. 61-79.
- LOBO, Marina Costa, *Personality Goes a Long Way*, in: *Government and Opposition*, Ocak 2018, Cilt 53, Sayı 1, ss. 159-179.
- MAINWARING, Scott, "The Presidentialism, Multipartism, and Democracy: The Difficult Combination", *Comparative Political Studies*, 07/1993; 26(2), ss. 198-228.
- MAINWARING, Scott ve Aníbal Pérez-Liñán, "Cross-Currents in Latin America", *Journal of Democracy*, Vol. 26, Number 1, January 2015. https://www.researchgate.net/publication/273352913_Cross-Currents_in_Latin_America (Erişim: 14.08.2018)
- MİŞ, Nebi Ali Aslan, M. Erkut Ayvaz ve Hazal Duran, *Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları*, SETA Rapor, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- MİŞ, Nebi, "Erdoğan'ın AK Partiye Dönüşünün Anlamı", *TürkiyeGazetesi*, 29 Nisan 2017.
- MİŞ, Nebi ve M. Erkut Ayvaz, "Demokratik Hükümet Sistemlerinde Devlet Başkanı/Cumhurbaşkanı Siyasal Parti İlişkisi", Ed. Burhanettin Duran ve Nebi Miş, *Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, SETA Yayınları, İstanbul 2017, ss. 281-319.
- ÖZBUDUN, Ergun, "Başkanlık Sistemi ve Türkiye", *Liberal Perspektif Analiz*, Sayı: 1, Özgürlük Araştırmaları Derneği, Ankara 2015.
- ÖZBUDUN, Ergun, "The Status of the President of the Republic under the Turkish Constitution of 1982: Presidentialism or Parliamentarism?", *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*, içinde: Metin Heper ve Ahmet Evin (edit.), Walter de Gruyter, Berlin ve New York 1988.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *Devlet Krizi: TC Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, AFA Yayınları, İstanbul 1989.
- ÖZSOY, Şule, *Başkanlı Parlamenter Sistem: Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye için Tavsiye Edilebilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2009.
- PASSARELLI, Gianluca (edit.), *The Presidentialization of Political Parties. Organizations, Institutions and Leaders*, Palgrave Macmillan, New York 2015.
- PÉREZ-LIÑÁN, Aníbal, *Presidential Impeachment and the Political Instability in Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge 2007. http://www.academia.edu/2310737/Presidential_Impeachment_and_the_New_political_Instability_in_Latin_America (Erişim: 11.10.2017)
- POGUNTKE, Thomas ve Paul Webb, "The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis", Ed. Thomas Poguntke ve Paul Webb, *The Presidentialization of Politics*, Oxford University Press, New York 2005, ss. 1-25.
- PÜTZ, Christine, *Parteienwandel in Frankreich, Präsidentschaftswahlen und Parteien zwischen Tradition und Anpassung*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2004.
- PÜTZ, Christine, "Rolle und Funktion der Parteien in der V. Republik", Ruf, Sabine / Schild, Joachim / Schmidt, Jochen / Stephan, Ina (edit.): *Parteien in Frankreich. Kontinuität und Wandel in der V. Republik*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2000, ss. 77-98.
- RIEMER, Neal ve Douglas W. Simon, *The New World of Politics: An Introduction to Political Science*, Collegiat Press, San Diego 1997.

- SABAH, "Cumhurbaşkanı Erdoğan Resmen Yeniden AK Parti Genel Başkanı", 21 Mayıs 2017 <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/05/22/erdogan-yeniden-genel-baskan>. (Erişim: 20 Ekim 2018)
- SAMUELS, David J., "Presidentialized Parties", *Comparative Political Studies*, 2002, Vol.35(4), ss. 461-483.
- SAMUELS, David J. ve Matthew S. Shugart, *Presidents, Parties and Prime Ministers*, Cambridge University Press, New York 2010.
- SEDELIUS, Thomas, "The Tug-of-War between Presidents and Prime Ministers. Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe", (*Örebro Studies in Political Science* 15, 2006), s. 20.
- SKACH, Cindy, *Borrowing Constitutional Designs: Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*, Princeton University Press, Princeton, NJ 2009.
- SKINNER, Richard M., Barack Obama and the Partisan Presidency: Four More Years?, *Society*, Vol. 49, No. 4 (2012), ss. 423-429.
- SKINNER, Richard M., "Barack Obama and the Partisan Presidency", Ed John C. Green ve Daniel J. Coffey, *The State of the Parties: The Changing Role of Contemporary American Parties*, Lunham: Rowman & Littlefield Publ., ABD 2011, ss. 309-322.
- SKINNER, Richard M., "George W. Bush and the Partisan Presidency", *Political Science Quarterly*, Cilt: 123, Sayı: 4, Kış 2008-09, ss. 605-622.
- SOMER, Murat, "Muhalefet alternatif başkanlık modelini önermeli", *Al Jazeera Türk*, 30 Kasım 2015. <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/muhalefet-alternatif-baskanlik-modelini-onermeli> (erişim: 20 Kasım 2018).
- TAVITS, Margit, *Presidents with Prime Ministers. Do Direct Elections Matter?*, Oxford Univ. Press, New York 2008.
- USLU, Hasan Faruk, *De Facto Presidentialization in Turkey Under Erdoğan's Leadership*, Basılmamış Doktora Tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.
- YAZICI, Serap, *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2013.
- YILMAZ, Turan, "Başkanlıkta Fransız modeline dönüş", *Hürriyet*, 22 Şubat 2016.
- YÜKSEL, Cüneyt, "Türkiye'nin Gelecek Siyasi Sistem Tercihi Rasyonelleştirilmiş Parlamenta-rizm, Yarı-Başkanlık ve Başkanlık Sistemleri", *Yasama Dergisi*, 2013, Sayı 25, ss. 38-70.
- ZAZNAEV, Oleg, "Understanding Semi-Presidentialism in Political Science: A Review of the Latest Debate", *World Applied Sciences Journal*, 2014, Cilt: 30, Sayı: 2, ss. 195-198.
- "1924 Anayasası", <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> (Erişim 3 Mayıs 2016).